

העמק דבר לפרשת שלח

פרק יג

פרק יג, ב

ב שְׁלַח-לְךָ אֲנָשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת-אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר-אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלְחוּ כָּל נְשִׂיא בְּהֵם :

שלח לך אנשים וגו'. פרש"י לדעתך אני איני מצוה לך כו'. ודאי לשון שלח לך אינו במשמע אלא כמו קח לך לך שהוא מצוה כמשמעו. אלא ההכרח לפרש הכי כמבואר בספר דברים (א, כב-כג) שמתחלה אך המה ישראל בקשו זאת. אבל מכל מקום אי אפשר לעקם גם זה המקרא לגמרי. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו. עוד יש לשום לב מה ראו ישראל בכאן לזה ולא בהיותם בחורב. אלא כך הענין. דודאי לפי הליכות עולם הטבע היה השלוח נחוץ לראות איך ובאיזה צד לכבוש הארץ. וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל וכמבואר בלשון ישראל (דב', א, כב) שאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ. ושיבו אותנו דבר. את הדרך אשר נעלה בה. ואת הערים אשר נבא אליהן. הרי לא בקשו לדעת הטובה היא אם רעה. ועוד כמה דברים אם ראוי ליכנס לא"י או לא. לא הסתפקו עדיין בזה כלל. רק לדעת איך יכבשו. וזה ודאי ראוי ומוכרח אם הכבישה הוא בדרך הטבע. אבל אם הוא למעלה מהטבע כאשר הלכו עד הנה במדבר. אין מקום לשליחות כלל. שאין דבר חוצץ בפני תפארת עוזו ית'.

והנה בעמדם בחורב ובתחלת נסיעתם משם היה באמת בדעתם ליכנס בזה האופן לא"י. ואין צריך לשליחות כלל. אבל בהליכה שלש מסעות הללו ראו והתבוננו כי קשה עליהם לעמוד בזה האופן. באשר עפ"י גלוי שכינה שבקרבם כל מה שמדברים שלא כהוגן הוא באזני ה' כמו שמדברים בפלטין של מלך. ותיכף ומיד באים מלאכי מות ומשכלת. ואינם יכולים לעמוד בזהירות יתירה כזו. ולא מצאו עצמם מוכשרים לעמוד בהיכל מלך מלכי המלכים הקב"ה. ע"כ בחרו לעמדו בחוץ והשכינה תהיה בקרבם במדת מלכות. וכמו שביארנו בספר דברים (ה, ד) בפסוק פנים בפנים דבר ה' עמכם. דמשמעו דבפנים שהאדם מישראל מתנהג עם עבודתו לפני ה' באותם פנים הקב"ה והשגחתו עליו. ע"כ הסכימו לשלח מרגלים ותהיה הכניסה בדרך הטבע.

עוד יש להוסיף עפ"י מאמר חז"ל דנבואת אלדד ומידד היה משם מת ויהושע מכניס ישראל לארץ. ונהי דנבואה של משה מת לא הוחלטה כל כך. ולא עלה על דעת משה שלא תועיל תפלתו לשנות הגזירה. אבל הא שהתנבאו דיהושע מכניסי לארץ. הוא גזירה לטובה על יהושע. ובזה נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כמו שכתבתי בספר שמות ל"ג י"ב. ומעולם לא ביקש משה על זה כי אם שיכנס לא"י ולראות אותה. ולא בתור מכניס. מעתה מצאו מקום וזמן מוכשר למבוקשם. דכל זמן שמשה מנהיג הדור והוא העלה הליכות הדור כמו שכתבתי בספר שמות י"ז ג'. אי אפשר לגרע כחו. ולא יגרע מצדיק עינו. ומשום הכי במלחמת עמלק שהשעה היתה נותנת שתהיה במלחמת תנופה בדרך הטבע כמבואר במקומו, נסתלק מש הרבינו וצוה את יהושע והוא אחז את החרב. מעתה ששמעו דיהושע מכניס לארץ אפשר לבקש כזה שיהא בהליכות הטבע. ונדרש למרגלים.

והנה בפרשה דברים כתיב שבהיותם בחרב אמר הקב"ה באו ורשו את הארץ. אבל בהיותם בקדש ברנע אמר משה מעצמו עלה רש וגו'. אבל הקב"ה ידע שאינם מוכנים ומוכשרים לכך שיהיה בגלוי שכינה ובלי מרגלים. ואחר שהציעו מבוקשם לפני משה הבין משה גם הוא וייטב בעיניו כי לפי כחם ההכרח להיות כך. כדי שלא יהיו כלים ונענשים בהנהגה גבוה ועליונה כל כך והקב"ה ג"כ צוה כמשמעו שלח לך אנשים, היינו, לפי דרכם שאינם מוכשרים. ויראים המה לעמוד בהר ה' ובמקום קדשו. הנני מצוה לעשות הכנה להליכות הטבע. ועוד יבואר בהמשך הפרשה.

ויתורו את ארץ כנען. ובספר דברים כתיב ויבאו עד נחל אשכול וירגלו אותה, וכן כתיב להלן כ"א ל"ב לרגל את יעזר. וההבדל בין לתור או לרגל הוא. דההולך לראות איזה מקום טוב יותר לכבוש משם שייך לשון ויתורו דמשמעו מחפש איזה מקום הוא הטוב יותר לענינו. ועיין מה שכתבתי בפרשת ציצית (להלן טו,לט) בפסוק ולא תתורו וגו'. ומשום הכי בס' שופטים (א,כג) כתיב ויתירו בית יוסף בבית אל. הפירוש שהלכו לראות מאיזה מקום נוח לכבשה. וכמבואר שם ששאלו הראנו נא את מבוא העיר. מה שאין כן ההולך למקום ידוע. רק להבין איך לכבש לא שייך לשון תור אלא וירגל שהולך ברגליו לראות תכונת זה המקום. משום הכי כשהלכו ביחוד לחברון או ליעזר כתיב וירגלו. וכן ביהושע ששלח ליריחו לדעת רוח אנשי המקום כתיב מרגלים.

כל נשיא בהם. מי שנשיא היינו גדול בישראל ויודע טכסיסי מלחמה הוא ילך. ולא הדיוט אף על פי שאפשר שיודע יותר טכסיסי מלחמה, ובקי בטיב הענין הנדרש יותר, מכל מקום היה הצווי ליקח גדולי ישראל ויודעים לתור ולעמוד על הענין הנדרש ג"כ. בכדי שיהיו דבריהם נשמעים ביותר. ומזה יש לנו ללמוד בכל הליכות עולם לנו.

פרק יג, ג

ג וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּאֲרֹן עַל-פִּי ה' כָּלֶם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל הַמָּה:
על פי ה'. שהקב"ה בחר באנשים אלו. ולא מצדקתם ויושר לבבם. אלא מתבוננתם שידע
 הקב"ה שמוכשרים לענין הנדרש לעמוד על ידיעת הדרך והערים.

פרק יג, ד

ד וְאֵלֶּה שְׁמוֹתֵם לְמִטָּה רְאוּבֵן שְׁמוּעַ בֶּן-זִכְוֹר:
למטה ראובן וגו'. מונה והולך לא לפי סדר התולדה ולא לפי הדגלים. אלא לפי חשיבות
 השלוחים. וכך כתב הרמב"ן. וכיוצא בזה איתא בדה"י א' ט"ו שמנה דוד המלך ראשי
 הלויים מכל משפחה והקדים מררי לגרשום. וע"כ משום דערכי ראשי מררי היה אז גדול
 מראשי גרשום. כך הוא סדר פרשה זו. אמנם חשיבות בזה הענין לא היה תלוי בתורה
 ויראת ה' ובמעלה כמו שכתב הרמב"ן אלא בהכשר ויתרון דעת השליחות לדעת הדרך
 והערים שראוי להחל בהם המלחמה.

פרק יג, יא

יא לְמִטָּה יוֹסֵף לְמִטָּה מְנַשֶּׁה גְדִי בֶן-סוּסִי:
למטה יוסף למטה מנשה. נכלל כל זרע יוסף על שבט מנשה ולא על מטה אפרים. הוא
 משום שכבר נתבאר לעיל ב' כ' דאף על פי שאפרים היה קודם למנשה במנין ראשון
 משום שהיו מתנהגים אז בהנהגה נסית. מכל מקום מאז נדרשו להליכות עולם הטבע היה
 מנשה גדול מאפרים ומשום הכי במנין דפ' פינחס נמנה מנשה תחלה לאפרים. מעתה כאן
 שבקשו להכנס בעולם הטבע עשו עיקר למטה מנשה. ונקרא עליו כל מטה יוסף.

פרק יג, טז

**טז אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-שָׁלַח מֹשֶׁה לְתוֹר אֶת-הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בֶּן-נּוֹן
 יְהוֹשֻׁעַ:**

ויקרא משה להושע בן נון יהושע. ידוע המדרש (סוטה לד, ב) בפרש"י יה יושיעך מעצת
 מרגלים. והוא פלא אם ידע משה שמרגלים יקלקלו כל כך לא היה לו לשלחם. אלא כך
 הדבר. דכבר נקרא יהושע במלחמת עמלק ומזה הטעם שהתפלל משה עליו שיושיעו
 במלחמתו. אך לא היה זה השם כי אם לשעה זו בשעת מלחמה. ואח"כ נשתקע זה השם
 וחזרו וקראו אותו הושע. עד אותה שעה שנתברר שיהושע מכניס ישראל לארץ אם ע"י

נבואת אלדד ומידד. אם מזה שהבין משה שלא תהיה ביאתם לארץ בדרך נס נגלה כל כך שהרי הסכים הקב"ה למרגלים. וא"כ יהיה ע"י יהושע ע"כ ברכו לחלוטין בזה השם. מיהו נסמך זה השם לכאן. ללמדנו שבזו התפילה נכלל מלחמת היצר ג"כ. אם תהיה עצתם לרעה יהיה נושע בה' גם בזה. ועיין מה שכתבתי ס' דברים ל"ב מ"ד.

פרק יג, יז

יז וַיִּשְׁלַח אֶתְּכֶם מֹשֶׁה לְתוֹר אֶת-אֶרֶץ כְּנָעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בְּנֹגֵב וְעֲלִיתֶם אֶת-הַהָרִים: לְתוֹר אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן. הוּא הָאֶרֶץ כּוֹלָה. אֲךָ בַתְּחִלָּה עֲלוּ זֶה בְּנֹגֵב. הוּא אֶרֶץ הָאֱמֹרִית. וְעֲלִיתֶם אֶת הָהָר. הוּא הַר הָאֱמֹרִית.

פרק יג, יח

יח וַיִּרְאִיתֶם אֶת-הָאֶרֶץ מֵה-הוּא וְאֶת-הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֲחִזַּק הוּא הֲרַפָּה הֲמַעֲט הוּא אִם-רַב: אֶת הָעָם. הִמָּה אֲנָשֵׁי חֵיל. הַחֲזַק הוּא הֲרַפָּה. מִשְׁמַעוּ אִם חֲזַק הוּא בַדְּעִתּוֹ אוֹ נֲרַפָּה בַלְּבוֹ.

פרק יג, יט

יט וַיִּמָּה הָאֶרֶץ אֲשֶׁר-הוּא יוֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הוּא אִם-רָעָה וַיִּמָּה הָעָרִים אֲשֶׁר-הוּא יוֹשֵׁב בָּהֶנָּה הֲבִמְחִינִים אִם בְּמִבְצָרִים: וַיִּמָּה הָאֶרֶץ אֲשֶׁר הוּא. חֵיל הַמְּדִינָה. יוֹשֵׁב בָּהּ. לְשִׁמּוֹר הַמְּדִינָה. הַטּוֹבָה הִיא אִם רָעָה. יֵשׁ לִיזְהַר לְכּוֹבְשֵׁי הַמְּדִינָה לְדַעַת מַעֲמַד רַגְלָם בַּמִּקּוֹם מוֹזֵר לָהֶם. אוֹלֵי הוּא רַפֵּשׁ וְטִיט אוֹ בּוֹרוֹת וְכַדּוּמָה. הַבְּמַחֲנִים אִם בַּמִּבְצָרִים. עֲרֵי פִרְזוֹת לֹא נִקְרָא בּוֹשֵׁם מִקּוֹם מַחֲנִים כִּי אִם כֹּאן שְׂאִינוֹ מְדַבֵּר אֵלָּא בְּאֲנָשֵׁי הַחֵיל. אִם יוֹשְׁבֵי פִרְזוֹת הִמָּה דֹרְכָם בַּמַּחֲנֶה מִקּוֹבְצִים וּמְזוֹרְזִים יַחַד. מֵה שְׂאִין כֵּן אִם הִמָּה בַּמִּבְצָר בְּטוֹחִים הִמָּה שְׂלֹא בִּנְקֵל יִגִּיעַ עֲלֵיהֶם הַרוֹדֵף. עַד שְׂבִין כֹּה יִתְקַבְּצוּ לַעֲת הַצּוֹרֵךְ.

פרק יג, כ

כ וַיִּמָּה הָאֶרֶץ הַשְּׂמֵנָה הוּא אִם-רְזוּה הֲיֵשׁ-בָּהּ עֵץ אִם-אֵינוֹ וְהַתְּחִיזוֹתֶם וְלִקְחֹתֶם מִפְּרֵי הָאֶרֶץ וְהִימִים יְמֵי בְּפוֹרֵי עֲנָבִים:

ומה הארץ וגו'. עתה הזהיר על כלל הארץ. וזה אינו נוגע לעיקר שליחות. וגם ישראל לא בקשו כזה שבשו לשאול אחר שה' הבטיח שהיא ארץ זבת חלב ודבש. אלא משה רבינו שידע שלא ישבעו נחת לשמוע מאופן אנשי חיל שבא". שהרי יודע שיש ענקים שמה. ויהי הכבוש עליהם למשא. ע"כ רצה להשביע עינם בטוב הארץ. שיהא להם חשק נמרץ למסור נפשם עליה. ואינו דומה ראיית העין לאמונה, עד שאמרו במדרש פ' תשא דלא שבר משה את הלוחות עפ"י דבר ה' עד שראה בעיניו את העגל ומחולות משום שאינו דומה שמיעה לראיה. דשורייני דעינא באובנתא דלבא תליא כדאיתא בעבודה זרה פרק ב' (כח,ב). כך ביקש משה לפרש טובת הארץ ופרטיה למען תפוש את ישראל בלבם.

פרק יג, כא

כא ויעלו ויתרו את-הארץ ממדבר-צן עד-רחב לבא חמת:

עד רחב לבא חמת. הוא קצה הצפוני של א". ואם כן הלכו כל א". שהרי החלו מנגב.

פרק יג, כב

כב ויעלו בנגב ויבא עד-חברון ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק וחברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים:

ויעלו בנגב. סיפור פרטי מה שהיה עם האנשים שהלכו בנגב. דבאמת לא הלכו כולם ביחד. אלא חלקו את הארץ לשנים שנים. ע"כ נשלם הליכתם בארבעים יום. ומעתה מדבר הכתוב בשנים שעלו בנגב. והמה כלב ועוד אחד.

ויבא עד חברון. אחד מהם והוא כלב בא בתוך העיר והמבצר. והשני ירא ליכנס לעיר מפני אימת בני הענק וגם במבצר קשה לנוס ואם תהא השעה צריכה. אבל האחד בא בלי פחד וגם ראה את ילידי הענק ולא חת מפני כל.

וחברון שבע וגו'. ואם כן היה מבצר ישן נעלה. דידוע שדרך לבצר את המבצר מדי שנה בשנה. וא"כ היה מאד חזק. ומכל מקום לא חש לדבר.

פרק יג, כג

כג ויבאו עד-נחל אשכל ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וישאֵהו במוט בשנים ומן-הרמנים ומן-התאנים:

ויבאו. שניהם כלב וחבירו שהלכו בנגב.

עד נחל אשכל. שהיה בפרדס מחוץ לעיר.

וישאוהו במוט בשנים. כמשמעו המה השנים נשאוהו עד אשר נתקבצו כל האנשים. ומשם נשאו את האשכול עד מדבר פארן. ואז נשאו שמנה אנשים כדאיתא בסוטה. ואי לא כתיב בשנים הוה אמינא דפירוש וישאוהו במוט. כל אחד מהם נשא מקצת הדרך. משום הכי פירש הכתוב דשניהם הניחו המוט על הכתף ביחד.

פרק יג, כד

כד למקום ההוא קרא נחל אשכול על אדות האשכול אשר-כרתו משם בני ישראל:
קרא. האחד שנתן נפשו על הדבר. והיה כל הענין של הכריתה אצלו דבר מסוים כי כרתו משם בני ישראל. בשליחות כל ישראל ולתועלתם ע"כ כדאי להקרא שם המקום על זה המעשה מה שאין כן השני לא נחשב בעיניו לענין כלל. ע"כ לא נשתתף בקריאת השם.

פרק יג, כה

כה וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום:
וישבו מתור הארץ. אין הכונה ששבו למשה. שהרי עוד כתיב בפסוק וילכו וגו'. אלא כאן הפירש ששבו איש איש ממקומו למקום אחד שיחדו להתקבץ שם. ואח"כ ילכו יחד למשה וישראל.

פרק יג, כו

כו וילכו ויבאו אל-משה ואל-אהרן ואל-כל-עדת בני-ישראל אל-מדבר פארן קדשה וישבו אתם דבר ואת-כל-העדה ויראום את-פרי הארץ:
וילכו. מאותו מקום.
וישיבו אותם דבר. כל כת השיב דבר מה שראו בדרך הילוכם. לבד מה שנשתוו ובאו בעצה אחת להגיד בדרך כלל.

פרק יג, כז

כז ויספרו-לו ויאמרו באנו אל-הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש הוא וזה-פריה:
אשר שלחתנו. תחלת דברים הללו לנרגן. כי כך היה להם לומר אל הארץ אשר ה' נותן לנו. ולא אשר שלחתנו. ועדיין איננה שלנו.

פרק יג, כח

כח אָפֶס פִּי-עַז הָעַם הַיֹּשֵׁב בְּאַרְץ וְהָעָרִים בְּצָרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם-יְלָדֵי הָעֵנָק רְאִינוּ שָׁם:
כי עַז הָעַם. עַז אִינוּ בִּמְשַׁמֵּעַ חֶזֶק אֲלֵא חֶצוֹף כִּלְשׁוֹן עַז כִּנְמַר. וּמִזֶּה הוּצִיאוּ כִּי לֹא נִפְל לְבַב
 אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה מֵאוֹמָה. וְעוֹמְדִים הֵכֵן לְמִלְחָמָה זֶה הוֹכַחָה גְדוֹלָה עַל הַנִּצְחוֹן כְּמוֹ שֶׁהָבִין
 שְׁאוּל בְּרֵאוֹתָיו אֵת דּוֹד יוֹצֵא לְקִרְאָתָהּ הַפְּלִשְׁתִּי בְּלֵב נִכּוֹן בְּטוֹחַ כִּי יִצְלַח וְאָמַר לְךָ וְהִ' יִהְיֶה
 עִמָּךְ.
הַיּוֹשֵׁב בְּאַרְץ. וְלֹא אָמְרוּ כִּי עַז עִם בְּאַרְץ. בְּאִשֶּׁר בִּדְעַתְם הִיָּה לּוֹמֵר אֲרָץ אוֹכֵלֶת יוֹשְׁבֵיהָ
 הִיא. וְאֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה שָׁבָה הֵמָּה שְׂכִירִים מִמְּדִינֹת אַחֵרוֹת כְּאִשֶּׁר יִבּוֹאֵר לְפָנֵינוּ. מִשׁוֹם הִכִּי
 אָמְרוּ הַיּוֹשֵׁב בְּאַרְץ.
וְגַם יְלָדֵי הָעֵנָק רְאִינוּ שָׁם. לְבַד בְּנֵי הָעֵנָק שְׂרָאָה כָּלֵב בַּחֲבֵרוֹן. רְאוּ הֵמָּה יְלִידֵי מִשְׁפַּחָה זֹאת
 מִפּוֹזְרִים בְּאַרְץ וְרֵאוּם שְׂאֵרֵי מֵרְגָלִים.

פֶּרֶק יג, כט

**כֹּת עֲמֶלֶק יוֹשֵׁב בְּאַרְץ הַנֶּגֶב וְהַחֲתִי וְהַיְבוּסִי וְהָאֲמֹרִי יוֹשֵׁב בְּהָר וְהַפְּנִינִי יוֹשֵׁב עַל-הַיַּם
 וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן:**
וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל הַיַּם וְגו'. הֵמָּה הָיוּ בְּטַבְעָם סוֹחָרִים. מִשׁוֹם הִכִּי יִשְׁבוּ עַל אֲפִיקֵי הַיָּם.
 וְעַפ"י זֶה נִקְרָא סוֹחֵר כְּנַעֲנִי כְּמוֹ שֶׁכְּתַבְתִּי בְּפ' מִצּוֹרֵעַ וְאָמְרוּ הַמֵּרְגָלִים בְּסִפּוּרָם שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ
 לְבַא מִצַּד מֵעֵרֵב הָאֲרָץ אוֹ ע"י הַיַּרְדֵּן בְּמִזְרָח. וְלֹא בְּנֶגֶב כְּמוֹ שֶׁחֲשַׁבּוּ מִתְחִלָּה. דָּגָם זֶה אִי
 אֲפֶשֶׁר דֵּהֲכַנְעֲנֵי יוֹשֵׁב שָׁם אוֹמֵר עֲזָה מֵאֵד.

פֶּרֶק יג, ל

ל וַיְהִי כִּלְבָב אֶת-הָעַם אֶל-מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עֲלֵה נִעְלָה וַיְרַשְׁנוּ אֶתְּךָ כִּי-יָכוֹל נוֹכַח לָהּ:
וַיְהִי כָלֵב. אָמְרוּ חֲז"ל (סוֹטָה ל"ה, א) דְּמִשׁוֹם הִכִּי לֹא הִחֵל יְהוֹשֻׁעַ. דְּבִשְׁעָה שֶׁהִחֵל לְדַבֵּר
 אָמְרוּ לִיָּה דִין רִישׁ קִטְיָעָא מִמְּלֵל. וּפִירְשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים בְּאִשֶּׁר לֹא הִיָּה לוֹ בֶּן זָכָר אִינוּ חֹשׂ
 לְכַלּוֹן הַדּוֹר וְהוּא פְּלֵא. אִם יֵאבֵד הַדּוֹר חֲלִילָה מֵהָיְיָה מִמֶּנּוּ. וְאִם לֹא יֵאבֵדוּ כּוֹלָם כִּי אִם
 הִרְבָּה מִיִּשְׂרָאֵל אֲפִילוֹ אִם הִיָּה לוֹ בֶּן זָכָר הִיָּה לוֹ לְבִטּוֹחַ שֶׁהֵם יִנְצְלוּ כְּמוֹ הוּא בְּעִצְמוֹ. אֲלֵא
 נִרְאָה דֵּהֲכִי פִירוּשׁוֹ שֶׁחֲשַׁדּוּהוּ שְׂרוּצָה לְהַכְּנִיס אֶת יִשְׂרָאֵל לְאַרְץ לְמַעַן יִהְיֶה רֹאשׁ לְכָל הַדּוֹר
 כְּאִשֶּׁר נֹדַע לָהֶם. מֵהָ שְׁאִין כֵּן בְּמִדְבַר אִינוּ אֲלֵא נִשְׂיָא וְרֵאשׁ בְּשִׁבְטוֹ. וְזֶהוּ מִשְׁמַעוֹת רִישׁ
 קִטְיָעָא. מִנְהִיג קִטָּן אֲשֶׁר בִּדְעָתוֹ לְהִיּוֹת רֹאשׁ גְּדוֹל וְלֹא הִגִּיעַ לְמִטְרַת חֲפְצוֹ עֲדִיין. מִשׁוֹם
 הִכִּי חֲשַׁדּוּ שְׂאִינוּ מִדְּבַר בְּשִׁבִיל רְצוֹנוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רִבֵּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. אֲלֵא לְטוֹבַת עִצְמוֹ. אֲבָל
 כָּלֵב כְּשֶׁדְּבַר הַכָּל הִבִּינוּ שְׂאִינוּ מִדְּבַר לְטוֹבַת עִצְמוֹ כִּי אִם אֵל מֹשֶׁה. בְּאִשֶּׁר מֹשֶׁה מִנְהִיגָם
 וְלֹא לְטוֹבַת יְהוֹשֻׁעַ אוֹ טוֹבַת עִצְמוֹ.

עלה נעלה. מצד ההר האמורי כמו שחשבו תחלה. ולא נצרך להקיף ולבא אל הים או הירדן.

וירשנו אותה. בכבוש מלחמה.

פרק יג, לא

לא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוֹכַל לְעֲלוֹת אֶל-הָעָם כִּי-חֶזֶק הוּא מִמֶּנּוּ:

לא נוכל לעלות. אפילו לעלות כלל לא נוכל.

כי חזק הוא ממנו. לפי הפשט חזק הוא מישראל ולא יניחום לעלות כלל. והדרש חזק הוא ממנו כביכול אין בעה"ב יכול להוציא כליו. ואין הכונה שלא יכול בשום אופן. והלא ראו גבורות ה' במצרים אלא עפ"י דרך הטבע והליכות מלחמה כפי שעלה בהסכמה אי אפשר. ועדיין יש להעיר מה זה העלו חז"ל בדרשה זו. הלא גם לפי הפשט כי חזק הוא מישראל. כך הכונה כי ידוע שרצונו ית"ש להכניסם לארץ. ואחר שאומרים שלא יוכל ישראל לכבוש. הרי הוא המאמר. כי אין ביד ה' להושיעם ולעזרם במלחמתם.

אבל באמת היה עיקר התלונה הגלויה של ישראל היא בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמרי להשמידנו כמבואר בפ' דברים (א, כז). ויבואר עוד לפנינו (יד, ט) מקום המביאם לטענה זו. וא"כ היה מקום לומר שלא נמצא אז כלל אנשים קטני אמנה לחשוב שאין ביכולת כלל ח"ו. ע"כ פירשו חז"ל כי היו במרגלים עצמן גם קטני אמנה כאלה. ומסתמא נמשכו כמה מישראל אחריהם גם בזה. ועוד יבואר בסמוך (יד, ד) שהיה עוד כת אחרת.

פרק יג, לב

לב וַיֵּצִיאוּ דָבַת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עֲבַרְנוּ בָּהּ לְתוֹר אֹתָהּ אָרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הוּא וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר-רָאִינוּ בְּתוֹכָהּ אֲנָשִׁי מְדוֹת:

הארץ אשר עברנו בה לתור אותה. חקרנו ודרשנו טיבה כדרך התרים. מה שאין כן ראשית הדברים אפס כי עז העם וגו'. אמרו אל הארץ אשר שלחתנו. ולא זכרו אשר עברנו בה לתור אותה כי זה אין צריך לחקירה. באשר העין רואה העם והערים. ע"כ אמרו רק אשר שלחתנו.

ארץ אוכלת יושביה היא. המה הנולדים ומתגדלים בה.

וכל העם. היינו אנשי חיל ובעלי מלחמה שעל זה בא עיקר החקירה המה אנשי מדות. מצוינים ומלוקטים אחד לאחד מכל הארצות. ואין מקבלים כי אם אנשי מדות. ובאשר המה עשירים ע"י פריה הטוב. ע"כ ראו מי גבור בארץ אחרת ושכרוהו.

פרק יג, לג

לג וְשֵׁם רְאִינוּ אֶת-הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנֹק מִן-הַנְּפִילִים וְנָהִי בְעֵינֵינוּ כְּחַגְבִּים וְכֵן הָיִינוּ בְעֵינֵיהֶם :
 ושם ראינו את הנפילים. גם המה לא נולדו ולא נתגדלו בא"י. אלא שכורי מלחמה המה.
 בני ענק מן הנפילים. לבד הנפילים עצמם. היה א' מיוחד בהם שמו ענק והיו בניו ידועים
 לגבורי כח.

וְנָהִי בְעֵינֵינוּ כְּחַגְבִּים. שנפל לבבנו. וזה אות לנו שלא נכבשם כדכתיב בשאול (שמואל א'
 כ"ח) וירא שאול את מחנה פלשתים וירא ויחרד לבו מאד. פירש ע"י שנפל מורא בלבבו.
 חרד לבו שאות הוא כי לא יצליח. ועיין ס' בראשית ל"ב ח'.
וְכֵן הָיִינוּ בְעֵינֵיהֶם. שלא נפל לבבם כלל וכמו שכתבתי לעיל (פסוק כח).

פרק יד

פרק יד, א

א וַתִּשָּׂא כָל-הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת-קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בְּלִילָה הַהוּא:
כל העדה. המה ראשי העם שעמדו שם. כדכתיב לעיל (יג,כו) ואל כל עדת בני ישראל.
 וברור שלא עמדו ששים רבוא באותו מקום. אלא עדת בני ישראל. היינו ראשי העדה.
 והמה נתנו קולם תיכף ומיד.
וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם. ואח"כ כל אחד אחר שחזר לאהלו דרש במקומו לפני העם שתחתיו.
 ויבכו כל העם בלילה ההוא. כולם שמעו ובכו גם המה.

פרק יד, ב

**ב וַיִּלְנוּ עַל-מֹשֶׁה וְעַל-אַהֲרֹן כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כָּל-הָעֵדָה לֹא-מִתְּנוּ בְּאַרְץ
 מִצְרַיִם אוּ בְּמִדְבַּר הַזֶּה לֹא-מִתְּנוּ:**
וילונו. למחר נתקבצו בתלונה.

כל העדה. הראשים דברו בשביל כל ישראל.
לו מתנו בארץ מצרים. כבר ביארנו (יג,לא) דעיקר התלונה היה להגיד קבל משה ואהרן
 בלי בושה. כי בשנאת ה' את הדור הזה חפץ להמיתם בארץ כנען. וכאשר יבואר בפסוק
 הסמוך. וחשבו סיבת השנאה הוא או בשביל שעבדו עבודה זרה במצרים או על חטא
 העגל. וזהו שצעקו לו מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה בשביל העגל.

פרק יד, ג

ג וְלָמָּה ה' מְבִיא אֶתְנוּ אֶל-הָאָרֶץ הַזֹּאת לְנַפֵּל בְּחָרְבַּי וְנָשִׁינוּ וְנִטְפְּנוּ יְהִיו לְבַז הַלֹּא טוֹב לָנוּ שׁוֹב מִצְרָיִם:

נשינו וטפנו יהיו לבז. אם הכונה שיקחום בשבי לעבדים ולשפחות. היה להם לומר יהיו לשבי. אבל משמעות לבז שיבוזו נכסיהם לבד. כי לא יכלו להכחיש שהקב"ה חפץ להוריש את הארץ לישראל ולהקים את השבועה לאבות. וגם להקים את התורה ומצות. אלא חשבו כי את זה הדור שנא. והיה להם הוכחות על זה כמו שכתבתי בספר דברים א' כ"ח ולהלן פסוק ט'. וחשבו כי רצונו ית' שיהיה זה הדור הרוגי חרב. והטף ונשים יהיו נשמרים בהשגחה פרטית שלא יהיו נכבשים לעבדים ולשפחות עד שיגדלו וישובו לכבוש את הכנעני בעזרו ית'. ועד כה וכה יהיו לבז עכמה פעמים.

הלוא טוב לנו שוב מצרימה. אחר שאין הקב"ה ממית אותנו. טוב לנו שוב מצרימה.

פרק יד, ד

ד וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-אָחִיו נְתַנָּה רֹאשׁ וְנִשְׁוֹבָה מִצְרָיִם:

נתנה ראש וגו'. לפי תרגום אונקלוס ופרש"י נשים עלינו מלך. קשה למאי הודיע הכתוב רצונם איך ישוּבו. ומה מקרא חסר שאמרו נשובה מצרימה. אלא ביאר הכתוב שנמצא עוד כת גרוע מכולם. שהאמינו ביכולת וגם ברצון ה' להביאם בשלום. אבל המה לא רצו בביאת א"י שיהיו מוכרחים לכוף ראש תחת עול מלכות שמים. ובלא זה תהיה השגחת ה' לרעה. ע"כ אמרו נתנה ראש. עלינו להיות ברשות עצמנו ונשובה מצרימה. שאין שם עול תורה ועבודה כטעות כמה דורות המאוחרים. שאין כלל תורה מצות ה' אלא בא"י כמו שכתבתי בפרשת בחקתי (כו, לו). וחז"ל דרשו נתנה ראש לשון ע"ז. והיינו הך. שבקשו להיות חפשי מעול מלכות שמים. והיינו מרידה ממש. וכך כתב הרמב"ן להלן ט"ו כב בפירוש מקרא זה יע"ש. אלא לא כמו שהבין הוא ז"ל שכל הדור דברו כן ח"ו. אלא שנמצאה כת כזאת ג"כ. ואדרבה זה הכת היתה קטנה בישראל. משום הכי כתיב ויאמרו איש אל אחיו. והיו מתיראים עד כה לדבר כאלה אך בשעת מחלוקת כל אחד מוציא רוחו ומחשבתו בלי פחד.

פרק יד, ה

ה וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל-פְּנֵיהֶם לְפָנֵי כָל-קְהֵל עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ויפל וגו' לפני כל קהל עדת בני ישראל. מתחבטים לפניהם. והראו עד כמה הגיעו בתלונתם. עד שנמצאים פורה ראש מרידה ממש. מה שלא עלה על דעת רוב קהל עדת ישראל.

פרק יד, ו

ו ויהושע בן-נון וכלב בן-יפנה מן-התרים את-הארץ קרעו בגדיהם:

קרעו בגדיהם. על דברי נאצה הללו. אמנם לא השיבו להם מאומה. דמי שנגע לאפיקורסות אין טוענין עמו, דכל שכן דפקר טפי. אבל הקדוש ברוך הוא דבר על דברת זה הכת בפני עצמה כאשר יבואר.

פרק יד, ז

ז ויאמרו אל-כל-עדת בני-ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה טובה הארץ מאד מאד:

אל כל עדת בני ישראל. שלא הגיעו לידי נאצות כאלה. וקרבת עבודת אלהים יחפצון רק מתלוננים על ביאת הארץ וכבישתה. מצד כח הדמיון שהקב"ה שנא אותם. טובה הארץ מאד מאד. לא באו לשבח הארץ כמה היא זבת חלב ודבש שהרי ראו בעיניהם וכל המרגלים העידו כי כן הוא. וא"כ לא היה להם לומר אלא אם חפץ בנו ה' ונתנה לנו אל תיראו את עם הארץ וגו'. וכל מה שבינתים נראה הכל מיותר וגם לשון ואתם אינו מובן כלל. שהרי מדברים עמהם. ומה מקרא חסר אך בה' אל תמרודו ואל תיראו וגו'. אלא העלו כי ארץ טובה כמוה אינו בעולם כלל. ואם כי יש הרבה ארצות טובות בעולם ואולי עוד יותר מא". אבל כל טוב תמידי מלבד שאין הרגש בטובה. עוד כרוך רוע הנהגה לרגל הטוב. כי לפתח תענוגים חטאת רובץ. ואין לך רע יותר מזה. ע"כ דרשו חז"ל על הא דכתיב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. מאד זה מלאך המות ועוד הרבה כיוצא בזה. ביארו בזה, דיש בעולם כמה רעות בעצם, אבל המה מוסיפים שבח בטובה, מצד שמרגישים בטוב, וגם שומרים את האדם שלא יבעט עפ"י הטוב. כך אמרו לכל עדת בני ישראל נגד מה ששמעו נאצות הכת. המבקשים לפרוק עול מלכות שמים. הן באמת טובה הארץ מאד מאד. במה שהשגחה תמידית שמה, כאשר יבואר בפסוק הסמוך, היא טובה מאד, שאין הטוב שבה מחטיא הרבה, כי ההשגחה שולטת ביותר להעניש. וממילא הרגשת הטוב הרבה. באשר הרע מצוי שם לפי ההשגחה על כל איש לפי מעשיו. כאשר ראו המרגלים הרע שאירע לכנענים אז לצורך השעה היא טובת הארץ מאד מאד.

ומשום הכי אמרו גם המה **אשר עברנו בה לתור אותה**, שחקרו סיבת הדבר שראו מתים הרבה. שהוא מרוב השגחה שבה.

פרק יד, ח

ח אִם-תִּפֶּץ בְּנוֹ ה' וְהֵבִיא אֶתְנוּ אֶל-הָאָרֶץ הַזֹּאת וּנְתַנָּה לָנוּ אָרֶץ אֲשֶׁר-הוּא זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ :

ונתנה לנו ארץ אשר היא זבת חלב ודבש. אין הלשון מדויק והכי מיבעי והביא אותנו אל הארץ הזאת, אשר היא זבת חלב ודבש ונתנה לנו. אלא הכי פירושו, אינה כשאר ארצות הטובות שאין צריך השגחת ה' אלא בתחילת ביאה לאותו מקום שהיא טובה, אבל אחר שכבר הביא והרי היא טובה שום עולם כמנהגו נוהג עפ"י הטבע, אם לא במקרה שהקב"ה מעניש כמו סדום וכדומה. מה שאין כן אה"ק גם אחר שכבר הביא וכבר היא ארץ זבת חלב ודבש גם אז אנו צריכים לברכתו שלא יתקלקל ועוד הרבה סיבות ומאורעות. וזהו דבריהם ונתנה לנו ארץ אשר היא זבת חלב ודבש. גם אחרי שהיא מלאה בברכותיה עוד נדרשים אנו שיתן אותה לנו. ובזה טובה הארץ מאד מאד. ועיין בספר דברים י"א פסוק ט' י'.

פרק יד, ט

ט אַךְ בִּיהִנֶּה אֶל-תְּמִרְדּוֹ וְאַתֶּם אֶל-תִּירְאוּ אֶת-עַם הָאָרֶץ כִּי לַחֲמֵנוּ הֵם סֵר צֶלֶם מַעֲלִיָּהֶם וַיִּהְיֶה אֶתְנוּ אֶל-תִּירְאֵם :

אך בה' אל תמרדו. מתנתו תלויה בזה שתהיו מקבלים עול מלכות שמים. ולא תהיו כאותם האנשים שרצו לפרוק עול מלכות שמים מעל ראשם. וזה נקרא מרידה במלך ה' צבאות. והנה עד כה אזהרה גם לאותו הדור גם לדורות הבאים אחריהם. עתה הוסיפו לדבר בענין הכבישה ואתם מה שייך אך לאותו הדור שמדברים עמם.

כי לחמנו הם. על דבר עיקר הטענה הגלויה שהיא בשנאת ה' אותנו וגו' (דב', א, כז) והיתה הוכחתם לזה ממה שראו המרגלים עם גדול ורם ובני ענק וערים בצורות. ואי לא כך רצון ה' להשמיד אותנו דור. היה ראוי שתהיה השגחת ה' לשלוח דבר וחלישות בגבורי מלחמה הללו. ואז לא היה פחד. וטענה זו מבוארת בספר דברים א' כ"ח. על זה בא תשובת יהושע וכלב. שהם דומים ללחמם שרוצה הקב"ה להראות תמיד השגחתו פרטית על כל יחיד לפי מעשיו. הן במדבר שהיה דבר ה' בפירוש על זה כמו שכתבתי בספר שמות ט"ז ד'. וכן לדורות איתא בתענית (ט, א) מטר בשביל יחיד. והיינו פרנסה כל יחיד ניזון לפי מעשיו. כך רצה הקב"ה להראות השגחתו בשעת כבישה לכל יחיד לפי מעשיו.

ואילו לא היה מה לעשות בשעת כבישה. כמו ביציאת מצרים וקריעת ים סוף לא היה ניכר אדם גדול בתורה ויראת שמים לפני הדיוט. מה שאין כן כאשר היו בעלי מלחמה מבני ענק ועוד גבורים. היתה ניכרת הצלחת כל אחד לפי מה שהוא. והרי כתיב בספר יהושע (טו,יד) דכלב הוריש את שלשה בני הענק וזה היה הצלחה נפלאה. ולפי ערך היה ביד כל אחד. והיינו כי לחמנו הם.

עוד נכלל בזה המשל. באשר אינו דומה השגחה פרטית דפרנסה להשגחה דמלחמה. דפרנסה אפילו מי שהוא חוטא וההשגחה עליו לרעה. מכל מקום אין מת לשחת. אלא באופן רע משיג פרנסתו. מה שאין כן במלחמה אם הוא חוטא. הרי זה מסוכן ממש. ומזה הטעם בא המצוה לדורות דמי שהוא ירא מעבירה ישוב ממלחמה. וא"כ היו יראים ממלחמה המוכרחת הלז. על זה השיבו כי מלחמה זו אינה דומה אלא ללחמנו. שמי שאינו הגון לא יצלח במלחמתו. אבל לא יהרג.

ועל זה הוסיפו לומר **סר צלם מעליהם**. דכל אדם אית ליה מזלא כדאיתא ריש מס' ב"ק וכמו שכתבתי בספר בראשית ד' י"ב. א"כ מלבד חוזק גופו עוד המזל שהוא כצל רוחני מלתחת כך המזל רוחני מלמעלה מגין עליו. אבל הכנענים סר המזל מעליהם. ולא נשאר להם אלא כח הגשמי שהוא כמו סוס ושור. ולהיפך אנחנו וה' אתנו. לבד עזר המזל שלכל אדם עוד ה' אתנו שהוא בלי גבול. ע"כ אל תיראום. אין מקום לפחד. כמו שאין אדם ירא ללחום עם שור וחמור. אף על פי שהמה חזקים ממנו. וגם אין הסכנה מצויה אפילו לא יצליח להרוג מחמת חטאו, מכל מקום ימלט מהסכנה כמו שאדם נמלט מבהמה שאינו יכול לה.

פרק יד, י

י וַיֹּאמְרוּ כָּל-הָעֵדָה לְרִגּוּם אֶתְּם בְּאַבְנֵים וּכְבוֹד ה' נִרְאָה בְּאַהֲל מוֹעֵד אֶל-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
לרגום אותם באבנים. לא קיבלו תשובה זו. וכמבואר להלן ל"ב י"א כי לא מלאו אחרי. וביארנו עפ"י עומק הלשון. שלא רצו להכנס תחת השגחה פרטית במלחמה. משום שיראו להיות בסכנת נפשות בהשגחה פרטית. ועוד עיין מה שכתבתי שם.
וכבוד ה' וגו'. ובזה נפל פחד ה' עליהם. ומשום הכי נראה הכבוד אל כל בני ישראל. כדי שלא ישחיתו. ועי' מה שכתבתי בספר שמות ל"ג י' ובזה הספר להלן כ' ו'.

פרק יד, יא

יא וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה עַד-אַנָּה יִנְאַצְנִי הָעַם הַזֶּה וְעַד-אַנָּה לֹא-יֶאֱמִינוּ בִּי בְּכָל הָאֲתוֹת אֲשֶׁר עֲשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ:

עד אנה ינאצוני. משמעות נאצה הוא בזיון. כמו כי נאצו האנשים את מנחת ה' בשמואל א' ומי שמסיר מעליו השגחת ה' ה"ז מבזה אותו כביכול. וכמו דכתיב נאצו את קדוש ישראל נזרו אחר (ישעיה א,ד) פירוש המה לא רצו בהשגחתו. משום הכי הסיר המקום השגחתו מהם, והרי זה כמו נזורו לאחור מבלי הביט על צידם. ואמר הקב"ה למשה זה הלשון גם על הכת שאמרו שאין הבעל הבית יכול להוציא כליו גם על הכת שרוצים להנתק מהשגחתו ומעול עבודתו ית'.

עד אנה ינאצוני. והבדל בין עד אני לעד מתי. דעד מתי משמעו בכמות הזמן. ועד אנה משמעו באיכות הענין ועל הכת שאמרו והסתפקו במעוט היכולת אמר עד היכן מגיע נאצה זו. דגם עד כה הסתפקו במעוט היכולת הגם לחם יוכל תת אם יכין שאר לעמו. וגם זו נאצה. אבל אינו כל כך, שהרי באמת הוא דבר פלא למעלה מהליכות הטבע. אבל היכולת להגבירם במלחמה בדרך הטבע אינו מן הפלאות כל כך. וא"כ הנאצה רבה בזה. וכן על הכת שמרדו בהשגחה אמר עד היכן מגיע נאצה זו. דגם עד כה בקשו להנתק מתחת השגחה בדרך תפארת, עד אשר משום זה שלחו מרגלים כמו שכתבתי (לעיל יג,ב). אבל אינו נאצה כל כך שהרי באמת הוא דבר קשה ולמעלה מכח טבע אנושי. אבל שעבוד מלכות שמים והשגחתו ית' עפ"י דרך הטבע אינו קשה כ"א. וא"כ הנאצה רבה בזה.

ועד אנה לא יאמינו בי. זה אמר ה' נגד הכת שאמרו (דב', א,כז) בשנאת ה' אותנו מביא ואתנו לנפול בחרב. על זה אמר ה' עד היכן אעשה כל כך אותו שלא כן הוא, אלא רצוני שכבשו א"י. וכמו שמבואר בפרשת דברים שהוכיח משה לפניהם ממה שעשה הקב"ה נפלאות בקרבם, מה שאין נוגע לבניהם אלא להם עצמם. מזה האות ברור שאין מחשבה אחרת ח"ו. לא אמר ה' בכל נפלאותי משום שאין הכונה כאן שיכירו מזה יכולת ה'. אלא שיקחו מהנפלאות אות שכך הוא רצונו ית'. ובתהלים (קו,כד) כתיב וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו. היינו מה שאמר שהוא אוהב אותם ורצונו בטובם.

פרק יד, יב

יב אָכְנוּ בְּדָבָר וְאוֹרִישְׁנוּ וְאָעֲשָׂה אֶתְךָ לְגוֹי-גָדוֹל וְעַצוֹם מִמֶּנּוּ:

אכנו בדבר. בפעם אחת את כולם במכת דבר.

ואורישנו. אין הפירוש ואורישנו אליך, והיאך יעלה על הדעת להרוג טף ונשים ועוד כמה צדיקים שלא חטאו גם שבת לוי. אלא הכי פירושו ואורישנו לבניהם שישארו הטף במדבר עד שיגדלו וכבשו א"י וכך כתב הספורנו.

ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו. משום שאם יהרוג את בעלי המלחמה בשעה אחת. הלא יפול פחד המלחמה שלא יבואו אוה"ע שסביב המדבר או הכנענים עליהם. על זה

אמר ה' שאתה בעצמך היינו בכח הנסיי שבך, יועיל יותר מגוי גדול ועצום כמוהו. אבל ודאי ישארו עוד צדיקים וכמו יהושע וכלב. אלא שלא יועילו להגן על הטף ונשים. אחר שאין להם כח נסיי. וכל אותו הדור שהיו מזוינים במלחמה ימותו. והטף שלהם יירשום. ואך כח משה יגן עליהם בדרך נס נפלא עד שיגדלו ויעלו למלחמה [והכי משמע בפסיקתא רבתי דיוה"כ שמשה עמד על מדת ארך אפים והשיבו הקדוש ב"ה שתהיה נצרך לה במרגלים הרי שלא היה מתחלה הגזירה אלא על אותו הדור שימותו מיד. ומשה פעל בתפלתו להאריך אף מ' שנה].

פרק יד, יג

יג ויאמר משה אל-ה' ושמעו מצרים כי-העלית בלחך את-העם הזה מקרבנו:

ושמעו מצרים. הלא ישמעו מצרים מכת דבר הלז. וכן פירש הספורנו. **כי העלית וגו'.** הוא טעם על החלטתו שישמעו תיכף ומיד באשר העלית וגו'. ע"כ המה חוקים ודורשים מה נעשה עמהם. ע"כ בברור כי ישמעו.

פרק יד, יד

יד ואמרו אל-יושב הארץ הזאת שמעו כי-אתה ה' בקרב העם הזה אשר-עין בעין נראה

אתה ה' ונענך עמד עליהם ובצעמד ענן אתה הלך לפנייהם יומם ובצעמוד אש לילה:

שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה. לא יהיו תולים הכליון הנפלא הזה בעון הדור. כמו דכתיב בפ' נצבים (כט, כד) שיאמרו אוה"ע על אשר עזבו וגו'. אבל כאן יאמרו ששמעו ג"כ כי כבודך עמהם בגלוי שכינה. א"כ ניכר להם שגם עתה אתה מחבבם והמה לא חטאו. **וענך עומד עליהם.** הוא הענן שעל אהל העדות שהיה ביום ובלילה ענן אחד, כמו שכתבתי בפ' בהעלותך (ט, טו) שאותו הענן שעמד ביום הוא עמוד האש לילה. **ובצעמוד ענן וגו' ובעמוד אש לילה.** לפנייהם הלכו שני עמודים.

פרק יד, טו

טו והמתה את-העם הזה כאיש אחד ואמרו הגוים אשר-שמעו את-שמעך לאמר:

את העם הזה. אנשי הצבא.

כאיש אחד. היינו בשעה אחת. כ"ז יספרו מצרים ליושבי הארץ הזאת. שיודעים כמה אתה מחבבם במדבר. וכי המתה אותם בשעה אחת. וזה פלא.

ואמרו הגוים. המה מצרים לא יוכלון לומר עתה מבלי יכולת וגו' שהרי המה ראו מה שנעשה ע"י גלוי שכינה בהעברת ה' בהם ובאלהיהם שפטים. אשר מן הנמנע לחשוב כי

לא יוכל לעשות בגלוי שכינה כאשר הקב"ה נראה בקרב ישראל בהיותם במדבר עד כה, כל אשר חפץ ה'. ואינו דומה לתפלת משה על ההר בשעת העגל כמבואר בספר דברים ט' כ"ח. פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם מבלי יכולת ה' וגו', דשם עוד לא נראה שהקב"ה בקרב ישראל יוכלו לחשוב דגלוי שכינה אי אפשר להיות אלא כרגע, מה שאין כן בכנסייה לארץ שאינו יכול להנהיג את ישראל בגלוי שכינה. אבל כאן בעמדם בקדש ברנע וכבר שמעו כי ה' בקרב העם הזה בגלוי שכינה, א"כ לא היו יכולין המה לומר כלל, אף על פי שיהי הדבר לפלא.

אבל **הגויים אשר שמעו את שמעך**. ולא ראו היד הגדולה כמצרים.

פרק יד, טז

טז מַבְלִיתִי יְכַלֵּת ה' לְהַבִּיא אֶת-הָעַם הַזֶּה אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-נִשְׁבַּע לָהֶם וַיִּשְׁחָטֶם בְּמִדְבָּר:
להביא את העם הזה. זה הדור עד שיגיע דור השני ועד כה וכה בעל כורחם יהיו הטף ונשים במקום אחד ויהי ישוב במקום המדבר. משום הכי וישחטם במדבר. הרגם לפי עתם מה שאין כן אם היו האנשים האלה חיים. והיו בע"כ נכנסים לא"י וזה אין יכולת לכבשם. וגם זה בודאי אין רצון ה' שיהיו כלים ביד הכנענים שהרי הכל ראו שרצונו ית' לעשות אותם לו לעם. ולא יאמרו אלא שאין יכולת להביאם לא"י. אבל יעשם לעם במדבר. ועיין מה שכתבתי עוד בספר דברים שם בשנוי נוסח התפלה.

פרק יד, יז

יז וְעַתָּה יְגַדֵּל-נָא אֲדֹנָי כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְאָמְרִי:

כח אדני. שזה השם מסוגל לעשות נפלאות וגבורות כמו שביארנו בפרשת תשא (לד, ט) עלי הפסוק ילך נא אדני בקרבנו. ועל זה היה התשובה שם נגד כל עמך אעשה נפלאות. ואנו מזכירים בתפלה אתה גבור לעולם אדני. משום הכי אמר שיהיה כח זה השם מתגבר על כח הדין שקבע הקב"ה בהם את העולם שמגיע מזה שראוי לכלותם כרגע. וכמו שכח אדני מתגבר על הליכות הטבע שקבע הקב"ה את עולמו כך יגדל זה הכח על כח הדין המתוח עליהם.

פרק יד, יח

יח ה' אֶרְךָ אַפַּיִם וְרַב-חֶסֶד נִשְׂא עֲוֹן וּפֹשַׁע וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה פֶקֶד עֲוֹן אָבוֹת עַל-בְּנֵי עַל-שְׁלֵשִׁים וְעַל-רִבְעֵים:

(יח) ה' ארך אפים וגו'. הזכיר את המדות אשר יסכנו לאותה השעה והעניין כמו שכתב הרמב"ן ז"ל ואמנם לא ביקש סליחה לגמרי. שהרי אמר בכלל המדות ונקה לא ינקה אלא שרצה שיכנסו אותו הדור לא"י. ויענשו שמה המה ובניהם על שלשים ועל רבעים.

פרק יד, יט

יט סלח-נא לעון העם הזה כגדל חסדך וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד-הנה:

כגדל חסדך. לא אמר כרוב חסדיך. דמשמעו הרבה פעמים אלא כגדל דמשמעו חסד גדול ונעלה. והיינו להתנהג עמם בדרך נס בתחלת ביאה לארץ. **וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה.** כמו שביקש בשעת העגל אשר מכל מקום ילך ה' עמו. חזר וביקש גם עתה שיהיה כן ויהיו נכנסים בדרך נס ומשה עמהם בתחלת ביאה.

פרק יד, כ

כ ויאמר ה' סלחתי כדברך:

כדברך. הוא מיותר. ודרשו בברכות (לב,א) שא"ל הקב"ה עתידים אוה"ע לומר כן אשרי עבד שרבו מודה לו. ויש להבין מה לו למשה לדעת אם עתידים אוה"ע לומר כן או לא. והוא אינו מבקש אלא סליחה יהא מאיזה טעם. אלא הענין דכלפי שנתן שני טעמים חדא ושמעו מצרים וגו' והוא דברי משה עצמו. שנית ועתה יגדל נא וגו' כאשר דברת וגו'. והשיב הקב"ה סלחתי אבל כדברך לא מטעם המידות שהן המה דברי, אלא מטעם דברך שעתידים אוה"ע וכו'. ונפקא מינה מזה שאין הסליחה מצד חילול ה' שיאמרו אוה"ע מבלי יכולת וגו' א"כ אין הסליחה אלא באופן שיסור חשש חלול ה' וכאשר יבואר.

פרק יד, כא

כא ואולם חי-אני וימלא כבוד-ה' את-כל-הארץ:

ואולם חי אני. הוסיף הקב"ה להגיד למשה הטעם שאינו סולח בשביל המדות. ויהי מכניס אותו הדור לארץ. על זה אמר דחי אני. משמעות חי כמה פעמים בתכלית השלימות כמו שכתבתי בספר בראשית ב' ג' ובכמה מקומות. ומשמעות אני כמה פעמים בחשיבותי. כדאיתא בב"ר פ' מקץ (צ,ב) על הפסוק (מא,מד) ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך וגו' מאני של בשר ודם למדנו מהו אני של הקב"ה כשאמר פרעה אני פרעה ובלעדיך וגו' היה לו כל הכבוד הזה לכשיבוא אני של הקב"ה אני עשיתי ואני אשא על

אחת כמה וכמה. העלו חז"ל דמה שאמר פרעה ליוסף אני פרעה לא היה כדי להודיעו מי מדבר עמו. וכי לא ידע יוסף מי מדבר עמו. אלא אני בחשיבותי וכחי לעשות גדולות. וכן מאמר ה' אני עשיתי פירושו אני בכחי כביכול וכבודי.

ומזה הכונה אמרו חז"ל בסנהדרין פרק ו' (מו,א) בזמן שאדם מישראל מצטער שכינה מה לשון אומר קלני מראשי קלני מזרועי. ופירושו בגמרא ירושלמי (כט,ב) אמן תנין קלני אית תנוי תני קל אני מאן דאמר קליני לית הוא אלא קליל. פירש שנעדר כביכול כבוד שמים וא"כ נתמעט כח של אני. ובאשר דשלימות של אני להקב"ה לא שייך באמת כלל, שהרי לית מחשבה תפיסא ביה אלא משעת בריאת שמים וארץ. וכשמגיעים לתכליתם מתמלא הכנוי אני. ותכלית בריאת שמים וארץ הוא גלוי כבודו ית' כמבואר בכתוב (ישע', מג,ז) כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו וגו'. וא"כ כשמתמעט כ"ש מעשה קיל שם אני. וזהו דבר ה' ואולם חי אני. אימתי בא בשלימות שם אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ. כשיתמלא כבוד ה' על הארץ ממקצה הארץ עד קצהו. ורמז בזה להודיעו כי עפ"י גזרה זו תהיה סיבה שימלא כבוד ה' את כה"א שזהו התכלית. ומשום הכי אי אפשר לוותר על הגזירה ולמחול לגמרי מחמת המדות.

ולא נתבאר כאן מהו ואיך יהיה סיבה לזה. ובא דוד המלך ברוח הקודש בתהלים (קו, כו-כז) ואמר וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות. וביחזקאל (כ,כ"ג) אמר ע"כ נשאתי ידי להם במדבר להפיץ אותם בגוים ולזרות אותם בארצות. ולא נתבאר כ"ז בתורה. ומה שפרש"י נגזר חורבן הבית. לבד שאין מזה רמז במקרא. עוד אין זה שייך לגלות ופזור הגדול בארצות.

אלא הכל נרמז בזה מקרא. שמזה שנגזר פזור ישראל בכל ארצות. נגלה באמת כבוד ה' ע"י ישראל. (אחר כך ראיתי שכך פירש חז"ל בפסיקתא זוטרתי). ומזה יצא שחלפו עבודת אלילים. עד שיגיע שכליל יחלופו ויעברו ונגלה כבוד ה' בכל הארץ. וכתוב וישא ידו להם. היינו שנשבע כמו אשר נשאתי את ידי. היינו משום שמכל מקום משמעות חי אני שבועה ג"כ כמו להלן כ"ח ובכמה מקומות. והנה בשביל זה נגזר אח"כ שיהיו במדבר ארבעים שנה וכמו שיבואר להלן בפסוק ל"ד.

ויש לבאר עוד מה שהגיע עון מרגלים לאותו עונש ולזה התכלית, ובלוי עון מרגלים לא הגיע כך, וא"כ האיך היה מגיע זה התכלית. אבל באמת אם לא סירבו מתחלה על הנהגה נסית והיו עומדים ברצון בזהירות יתירה כפי הראוי לזה האופן, כמו שכתבתי לעיל, ואם היו חוטאים היה בא העונש מיד כמו שהיה במדבר. אז היה נשמע גם בהיותם בא"י איזה משך בכל העולם כבוד שמים ועבודתו. שהרי בקריעת ים סוף לבד נודע לכמה אוה"ע מסביב מכל שכן שהיה בזה האופן בא"י בישובם באופן נעלה מטבע כל הארצות. והרי

היה מגיע ע"י לזה התכלית באיזה מאות שנים. מה שאין כן כשבקשו הנהגה טבעית ובהשגחה נסתרת ולא ניכר בחוצות אוה"ע השגחתו יח"ש וכח עבודתו אלא לעמו. וא"כ לא היה מגיע לזה התכלית אם לא ע"י פזור ישראל ועם ה' נמסרים על קדוש שמו ית'. והכל רואים שאין כל אומה ולשון יכולים בהם ושהיא רק השגחתו ית' להציל שה פזורה ישראל משבעים זאבים. ובזה מגיע בדור דור לזה התכלית (ועיין מה שכתבתי בספר דברים כ"ט א') כ"ז הוא הסיבה שלא נשמע תפלת משה ע"פ י"ג מדות. אמנם מטענתו הראשונה ושמעו מצרים נתקנה גזירה שלא ימותו במכת דבר כאיש אחד. כי אם לאט לאט ויסור החשש כאשר יבואר.

פרק יד, כב

כב פי כל-האנשים הראים את-כבדי ואת-אתתי אשר-עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי:

כי כל וגו'. הוא עוד ענין שבא בשבועה. וכדכתיב בתהלים שם שנשבע על שני דברים. **הרואים את כבודי.** נגד המנאצים בזה שאינם מאמינים ביכולת ושאינם רוצים בהשגחת ה' כלל. וא"כ למאי הראם את כבודו וגדלו ויש בזה העדר הכבוד. **ואת אתתי.** נגד שאינם מאמינים שהקב"ה רוצה בטובתם כפי האותות שעשיתי לעיניהם להראות רצוני כמו שכתבתי לעיל י"א. **ולא שמעו בקלי.** לא הבינו ולא שמו לב להשכיל על רצוני. וכבר ביארנו בספר בראשית כ"ב ב' ובכמה מקומות. דמה שנראה מפעולותיו ית' כי כך רצונו. הוא דברו וקולו. ועוד עיין ספר שמות ד' ח'.

פרק יד, כג

כג אם-יראו את-הארץ אשר נשבעתי לאבתם וכל-מנאצי לא יראוה:

וכל מנאצי לא יראוה. אלו המנאצים לא יראוה אפילו פחות מעשרים שנה. אבל מי שלא האמין ברצון ה' לא נענש אלא מבן עשרים שנה. באשר להם ביחוד הראה את כבודו ואותותיו לכך ולא השגיחו.

פרק יד, כד

כד ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחריו והביאתיו אל-הארץ אשר-בא שמה וזרעו יורשנה:

וימלא אחרי. ליכנס במקום סכנה לחברון כדי להראות כמה נכון לבבו בטוח בהשגחתו ית"ש. ויהושע לא בא לידו זה הענין כמו שכתבתי לעיל (יג,כב). ועיין מה שכתבתי להלן (לב, יא יב).

פרק יד, כה

כה והעמלקי והפנעני יושב בעמק מחר פנו וסעו לכם המדבר דרך ים-סוף:

והעמלקי וגו' מחר פנו וגו'. אינו מובן לכאורה זה הצווי לכאן. שהרי עוד לא כלה המקום ית"ש דבריו כמו שדבר עוד פרשה בזה. אבל הענין כי באמת ע"כ אינו מחר ממש. שהרי ישבו בקדש ימים רבים. אלא אינו בתורת צווי לחוד אלא נוגע לתשובת ה' למשה. כאשר הוא אומר סלחתי ולא יהי דבר להמיתם כאיש אחד. אבל מכל מקום לא יראו את הארץ וימותו במדבר. הנני מזהירם שלא לישראל בזה המקום כל המשך. כמו שהיה ההכרח להיות אלו מתו כאיש אחד. והיה הטף ונשים בעל כורחם נשארים פה עד שיגדלו. והיה מקום לומר שאין יכולת להביאם לא". אלא רצון ה' לעשות להם במדבר ישוב. אבל עתה הנני מזהירם שילכו להם מכאן. והזהירם בפחד העמלקי והכנעני קרובים למלחמה. ובעל כורחם מוכרחים לילך ממקום למקום. ובזה ידעו הכל שאין רצון ה' שישארו במדבר, אלא להכניסם לארץ בדור השני. ובזה סרה טענת משה ושמעו מצרים וגו'.

פרק יד, כו

כו וידבר ה' אל-משה ואל-אהרן לאמר:

וידבר ה' וגו'. עד כאן היה הדבור למשה לבדו. תשובה וידיעה על תכלית הגזירה. אבל לא לאמר כ"ז לישראל. ועתה חזר ודיבר למשה ולאחר מה להשיב ולאמר לישראל.

פרק יב, כז

כז עד-מתי לעדה הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי את-תלנות בני ישראל אשר המה מלינים עלי שמעתי:

עד מתי לעדה הרעה. רש"י פירש עשרה מרגלים. ולמד רבינו מסוגית הגמרא בכ"מ ללמוד מכאן דעשרה נקרא עדה. אבל מכל מקום הרי אנו רואים להלן בפסוק ל"ה לכל העדה הרעה הזאת הנועדים עלי. דלא מדבר במרגלים ביחוד עד פסוק ל"ו. וכן לעיל פסוק א' ותשא כל העדה הפירוש סנהדרין שבכל השבטים. אלא הדיוק בכאן מדלא כתיב לכל העדה ש"מ דעשרה לחוד מכונה עדה. ויהיה משמע כמו שמדבר ביחוד על עשרה מרגלים ראשי המלינים. אבל מכל מקום עיקר הכונה על כל ראשי העם. ולפי שעד שבא זה

המאמר היו הולכים ומלינים בשביל שרצו שיהיה איזה שנוי בדבר ה' מאשר היו מוכנים להכנס לא". ע"כ בא הדבור עד מתי ילינו. אין להם להתלונן עוד. כבר שמעתי תלונות בני ישראל. וכך השנוי.

פרק יד, כח

כח אָמַר אֱלֹהִים חִי-אֲנִי נְאֻם-ה' אִם-לֹא פִאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנֵי פֶן אֶעֱשֶׂה לָכֶם:

כאשר דברתם באזני. כבר נתבאר לעיל י"א א' וי"ח. דבשביל שהשכינה בקרבם. כל מה שמדברים הרי מדברים באזני ה'. והפקודה נמהרה לצאת. דכן כאשר דברו או במדבר הזה לו מתנו היה באזני ע"כ.

כן אעשה לכם. והוא תשובה לאותה הכת שיראו ליכנס מחמת שלא האמינו שרצון ה' שיהיו כובשים. אלא בשנאת ה' רוצה להפילם ביד הכנעני. ומשום הכי בקשו שיותר טוב למות במדבר כן יהי.

פרק יב, כט

כט בַּמִּדְבָּר הָזֶה יִפְלוּ פְּגָרֵיכֶם וְכָל-פְּקֻדֵיכֶם לְכָל-מִסְפָּרְכֶם מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמִמְעַלָּה אֲשֶׁר הִלִּינְתֶם עָלַי:

יפלו פגריכם וכל פקודיכם וגו'. שני דברים המה. פגריכם היינו של העדה המה הזקנים שהלינו את ישראל.

וכל פקודיכם לכל מספרכם וגו'. אלו כל הדור. ופריש ה' אותם בפני עצמם. משום שהיו כמה מסנהדרין המלינים. אשר לא היו בכלל הפקודים לצאת בצבא. אם מצד שהיו יותר מבן ששים. או שלא היו ראויים לצאת בצבא המלחמה כמו שכתבתי לעיל בריש פרשה במדבר. ומכל מקום היו חכמי וגדולי ישראל שהלינו את הדור. והיו בכלל הגזירה כדין מחטיאי הרבים. ופירש הקב"ה דמשום הכי נגזר רק על בן עשרים. **אשר הלינותם עלי.** משום דעיקר הלנה היה אותם שהיו אנשי הצבא כמו שכתבתי לעיל פסוק ג'.

פרק יב, ל

ל אִם-אֲתֶם תִּבְאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת-יָדִי לְשַׁכֵּן אֶתְכֶם בָּהּ פִּי אִם-פֶּלֶב בֶּן-יִפְנָה וַיְהוֹשֶׁעַ בֶּן-נֹון:

אם אתם וגו'. חזר וגזר. וכן בסמוך ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה. ואינו כפל ח"ו. אלא פנה עוד להכת שלא רצו למות ותלונתם היתה שאין רוצים ליכנס לארץ. ולהיות

משועבדים ע"ז לעול מלכות שמים ועבודתו. אלא טוב להם להיות ברשות עצמם ובמקום אחר. להם השיב אם אתם תבאו וגו' **לשכן אתכם בה.** ולא אמר להביא אתכם אליה אלא לשכן אתכם. דמשמעו שתהא שכינתי עמכם בשכונתכם בה. ובשביל שאתם לא חפצתם בזה ע"כ לא תבאו כלל אל הארץ. **כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון.** הוציאם מן הכלל הפקודים. וגם מכלל העדה המלינים. אף על גב שהם גרמו בתשובתם להתלונן יותר במה שהודיעו שהקב"ה רוצה שיהיו מושגחים כל אחד במלחמה לפי מעשיו כמו שביארנו בדבריהם כי לחמנו הם. ומשום הכי הוסיפו כל העדה סרה ורצו לרגום אותם באבנים. וביחוד הוסיפו בדבריהם אלו להתלונן אותה הכת שקשה היה עליהם עול מלכות שמים והשגחתו ית' לפי המעשים אפילו בפרנסה. והנה באו יהושע וכלב והוסיפו כי כן יה' אפילו בעת מלחמה וכבישת א"י. וא"כ היו יהושע וכלב גורמים להוסיף תלונה. משום הכי הודיע הכתוב כי המה יצאו מן הגזירה. שהרי הודיעו האמת ושכך רצון ה'. ובשביל שהיה מקום לחשוב שזו הכת ילכו לעצמם ולהיות ברשות עצמם. ע"כ חזר ופירש ופגריכם אתם וגו'. אמנם עד שהגיע לזה פירש הקב"ה שאין הגזירה הלז על הבנים.

פרק יד, לא

לא וטפכם אשר אמרתם לבזו? הנה והביאתי אתם וידעו את-הארץ אשר מאספתם בה: **וטפכם וגו' והביאתו אותם וידעו את הארץ וגו'.** כלל בזה הטף של החושבים שיהיו לבז. וגם הטף אשר אביהם לא רצו לדעת טיב הארץ האריך היא עומדת בהשגחה פרטית. המה יבאו וידעו את הארץ אשר מאסתם בה. מזה הטעם של השגחה.

פרק יד, לב

לב ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה:

ופגריכם אתם וגו'. לא תחשבו זה הכת אשר בקשו להיות ברשות עצמם כי גם המה בכלל כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם. לא כן. אלא אתם תפלו במדבר הזה. ובעל כורחכם הנני משגיח עליכם ואתם בעול עבודתי עומדים.

פרק יד, לג

לג ובניכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה ונשארו את-זנותיכם עד-תם פגריכם במדבר:

ונשאו את זנותיכם. מה שאתם זניתם מאחרי ה' בהחל מעשה השילוח. שלא רציתם לעמוד במשא גלוי שכינה והסכנה המרחפת על העומדים לפני ה'. אף על פי שהסכים ה' לזה אלו לא חטאו והיו נכנסים לא". אבל עתה בעל כורחם בניכם ישאו משא הכבד הזה.

פרק יד, לד

לד בַּמִּסְפָּר הַיָּמִים אֲשֶׁר-תָּרַתֶּם אֶת-הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם לְשָׁנָה יוֹם לְשָׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת-עֹונֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּדְעֶתֶם אֶת-תְּנוּאָתִי:

וידעתם את תנואתי. באשר יהיה לפלא זה המשך הרב. ולא שייך לומר כי הוא בתורת מדה כנגד מדה. שהרי להדור החדש אין מגיע עונש. וא"כ הרי טוב היה שימותו כל אותו הדור במשך קצר. והבנים יכנסו לארץ. על זה השיב וידעתם את תנואתי. עוד תגיע שעה שתדעו טעם שאני מניא אתכם הרבה. והוא מה שפירש משה רבינו לישראל בערבות מואב. כמבואר בספר דברים ח' ב' ג'. ובדרך כלל הוא על יסוד אחד ללמדנו אורח הגלות והפזור.

ולא הודיעם כאן. שלא לשבר לבבם בלי תועלת. ודיה לצרה זו של אותה שעה שנגזר גלות במדבר ארבעים שנה. אבל בעבר הירדן היה בא ההכרח להודיעם כדי לגלות להם כח התלמוד ופלפולה של תורה שהחל לבאר בעבר הירדן. ועל זה היה יסוד כל ספר דברים כמוש יבואר במקומו שהיה ההכרח בשביל עת הגלות [והיינו דאיתא בירושלמי הוריות פ"ג ה"ה ר"י דסכנין בשם ר' לוי משה שצפה ברוח הקודש שעתידין ישראל להסתבך במלכיות וראשיהן עומדין על גביהן הקדים ראשים לזקנים].

פרק יד, לה

לה אָנִי ה' דִּבַּרְתִּי אִם-לֹא זֹאת אֲעֲשֶׂה לְכָל-הָעֵדָה הָרְעָה הַזֹּאת הַנוֹעֲדִים עָלַי בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתְּמוּ וְשֵׁם יִמְתּוּ:

אני ה' דברתי וגו'. עד כה היתה הגזירה להעדה המלינים ולכל הפקודים. אמנם עוד היו כמה מסנהדרין שלא היו באמת מלינים ולא החטיאו את הרבים וגם לא היו בכלל הפקודים וא"כ לא היו בכלל הגזירה. בכ"ז בעידן ריתחא ענשינן אפילו על חטא קל. ע"כ הוסיף הקב"ה אם לא זאת אעשה לכל העדה הרעה הנועדים עלי.

במדבר הזה יתמו. יכלה כח חכמתם ושרותם.

ושם ימותו. לגמרי בשביל שהיו על כל פנים בכלל הנועדים עלי. ולא הכירו בכח חכמתם כמה שוגים המה.

פרק יד, לו

לו וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-שָׁלַח מֹשֶׁה לְתוֹר אֶת-הָאָרֶץ וַיָּשׁבוּ (וַיְלֹנוּ) [וַיְלִינּוּ] עָלָיו אֶת-כָּל-הָעֵדָה
לְהוֹצִיא דָבָה עַל-הָאָרֶץ :

וישובו וילינו וגו' להוציא דבה על הארץ. אי אפשר לפרש שקאי על כל העדה שהמה הוציאו דבה. שהרי המה לא ידעו מאומה אלא מה שהאנשים אומרים. אלא קאי על האנשים. וקאי וישובו על שני דברים. כמו דכתיב וישובו וילינו וגו' וישובו להוציא דבה על הארץ. ומשמעו לא שבו להגיד שליחותם לדעת האיך לעלות ולכבוש אלא להוציא דבה על הארץ.

פרק יד, לז

לז וַיִּמְתּוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דַבַּת-הָאָרֶץ רָעָה בְּמַגֵּפָה לִפְנֵי ה':

וימותו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה וגו'. חזר ופירש הכתוב זה החטא ללמד דרך משום זה החטא של דבת הארץ מתו במגפה לפני ה'. אבל משום חטא שהחטיאו את הרבים להפיח מדנים ולהלין את כל העדה. היו מתים ג"כ אבל לא במגפה. שהיא מיתה חטופה.

לפני ה'. היה ניכר לכל שהוא בהשגחת ה' ולא מקרה קרה להם.

פרק יד, לח

לח וַיְהוֹשֶׁע בֶּן-נוּן וְכָל־בְּנֵי-יִפְתָּה חֵיו מִן-הָאֲנָשִׁים הָהֵם הַהֲלֹכִים לְתוֹר אֶת-הָאָרֶץ:

היו מן האנשים ההם. הדרש ידוע. ולפי הפשט אף על פי שגם הם דברו ברעת הארץ במה שפירשו לישראל שטובה הארץ רק בהשגחה עפ"י השתעבדות לתורה ועבודה. ובלא זה היא רעה. מכל מקום חיו. שכך היה רצון ה' להודיע לישראל כל זה.

פרק יד, לט

לט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם מְאֹד:

וידבר משה וגו'. אחר שמתו המרגלים במגפה על דבת הארץ. דבר אל כל בני ישראל כל המאמר.

ויתאבלו העם. אנשי החיל המה הפקודים מבן עשרים שנה. מה שאין כן דור השני אף על פי שגם עליהם נגזר לשהות במדבר ארבעים שנה. ולישא במשא גלוי שכינה מכל מקום המה קבלו הדין באהבה אבל העם המה התאבלו. הכת שאמרו בשנאת ה' אותנו וגו' עתה

כשמתו המרגלים במגפה. הכירו כי טעו במחשבתם. ומעולם לא עלה על הדעת שיהיו ניתנים ביד הכנענים. ואותה הכת שחשבו להיות שלא בהשגחה פרטית בהליכות ימי חייהם. עתה ראו כי לא הועילו ברצונם. וא"כ נוח להם לעלות לא", וביותר גזרת הטלטול ממקום למקום דוקא היה קשה להם כחרבות וכמו שכתבתי בבאור בספר דברים א' מ'.

פרק יד, מ

מ וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֹּקֶר וַיַּעֲלוּ אֶל-רֹאשׁ-הָהָר לְאמֹר הֲנִנוּ וְעָלִינוּ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-אָמַר ה' כִּי תִטָּאֲנוּ:

וישכימו בבוקר וגו'. רצו לשוב מעין החטא. וקבלו על עצמם למסור נפשם על הכניסה לארץ גם שלא בצירוף ארון ה' ומשה.
כי חטאנו. במה שחטאנו עלינו לתקן ע"כ הננו מסורים עצמנו לסכנה זו.

פרק יד, מא

מא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְמָה זֶה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-פִּי ה' וְהוּא לֹא תִצְלַח:

למה זה אתם עוברים וגו'. אף על פי שטוב לתקן החטא בדבר שחטא אבל לא מקום שהתשובה עצמה ג"כ נגד דבר ה'. ומס"נ כזה אינה מתקבלת כמו שיבואר בפרשת קרח ובספר דברים י' י"ז ובכמה מקומות.
והיא לא תצלח. אפילו אם היתה המלחמה בלא עליה על ההר שאין הסכנה עצומה. מכל מקום כל מלחמה נדרשת להצלחה ובלי הצלחה דרכי המלחמה בחזקת סכנה.

פרק יד, מב

מב אֶל-תַּעֲלוּ כִּי אֵין ה' בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִנְגַּפוּ לִפְנֵי אֵיבֵיכֶם:

אל תעלו. על ההר דשם הסכנה מצויה.
כי אין ה' בקרבכם. לא כמו שאתם סבורים דאחר שתמסרו נפשכם. תועיל השגחת ה' להיות עמכם גם בדרך נס, לא כן.

פרק יד, מג

מג כִּי הֵעֲמַלְקִי וְהַכְּנַעֲנִי שָׁם לִפְנֵיכֶם וּנְפַלְתֶּם בְּחָרֵב כִּי-עַל-כֵּן שָׁבַתֶּם מֵאַחֲרֵי ה' וְלֹא-יִהְיֶה ה' עִמָּכֶם:

כי העמלקי והכנעני וגו'. ביאר להם דנהי שלא תהיה מגפותם בדרך עונש. שהרי תשובה הוא כתריס בפני הפורענות. מכל מקום במקום שאי אפשר להנצל אלא בדרך נס. אין התשובה שלא כהוגן מגינה.

כי על כן שבתם מאחרי ה'. הנה על אמרם ואלינו אל המקום אשר אמר ה'. היינו לגבול הארץ שניתן לישראל. על זה אמר משה טעם שלא תועיל התשובה משום שבזה המה עוברים את דבר ה' שאמר אם אתם תבאו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן וגו'. אבל עליה בתחלת ההר שעדיין אינו גבול ישראל. ואינו בכלל הגזירה. היה מן הסברא שתועיל התשובה ומסירות נפש להצילם על זה אמר עוד טעם כי לא יועיל להצילם בדרך נס. **כי על כן שבתם מאחרי ה'.** שהחטא היה במה שלא רצו ללכת אחריו. והיה בזה חילול השם. ע"כ ולא יהיה ה' עמכם. כי במקום חילול ה' אין התשובה מעולת לגמרי. מיהו אם לא היה הסכנה מצויה לא יו נענשים כעת. שהרי תשובה כתריס בפני הפורענות. אפילו אינו כדאי למחול לגמרי. מכל מקום אינה מגעת להציל בדרך נס והשגחה פרטית משום הכי אחר שהעמלקי והכנעני שם לפניכם. ודאי תנגפו.

פרק יד, מד

מד ויעפילו לעלות אֶל-ראש הַהַר וְאָרוֹן בְּרִית-ה' וּמֹשֶׁה לֹא-מָשׂוּ מִקְרֵב הַמַּחֲנֶה :

ויעפילו לעלות. כפרש"י לשון חיזוק הלב. וכלשון הפסוק בחבקוק (ב,ד) הנה עופלה לא ישרה נפשו בו. ואף על פי שהיה להם להאמין לאזהרת משה מכל מקום חזקו לבבם לחשוב שאזהרה זו אינה אלא כדי שתהא המסירות נפש באמת. כמו שמצינו במדרש שה"ש (ז,ח) בעת שבאו חנניה מישאל ועזריה לשאול את פי יחזקאל הנביא אם יעמוד להם הקב"ה בעת שיפילו עצמם בכבשן האש. היתה התשובה שלא יעמוד. והיה כדי שתהיה מסירות נפש באמת. זהו לפי הפשט בלשון ויעפילו.

אבל מדלא כתיב בלשון אחר ברור על חיזוק הלב מובן שבא הכתוב לכלול בז העוד כונה אחרת וכפרש"י בשם התנחומא שהוא מלשון אופל. הכונה שהיו הרבה מן המעפילים מאמינים ויודעים שלא יצליחו. ויפלו במלחמה. אבל מכל מקום היה כדאי להם להרג בא"י ולהיות נקבר שם ולא במדבר. אבל ההשגחה באה והפרה עצתם בזה ג"כ כאשר יבואר. **וארון ברית ה' וגו'.** הוא הארון שבקה"ק שהיה בקרב המחנה. אלא פליגי תנאי אי נכלל בזה גם שבירי לוחות או רק פרשיות התורה כמו שכתבתי לעיל י' ל"ג.

פרק יד, מה

מה וַיֵּרֶד הָעֶמְלָקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּהַר הַהוּא וַיִּכּוּם וַיִּכְתּוּם עַד-הַחֲרָמָה :

ויכום ויכתום עד החרמה. בספר דברים א' מ"ד נתבאר שכך היה המעשה. מתחלה עברו דרך שעיר בשפלה. ולא מצאו אנשי שעיר לב לעמוד לנגדם. והעפילו לעלות על ההר. אז רדפו אחריהם העמלקי והכנעני והכו אותם כאשר תעשינה הדבורים שלא המיתום. אך בבריתם בהיותם מוכים ונענים בחזרה על בני שעיר. אז הכתום בשעיר עד חרמה. ונשאר קבורים בשעיר שהוא חו"ל. והופרה עצתם. והיינו כפילות לשון ויכום ויכתום.

פרק טו

פרק טו, ג

ג וְעִשְׂתֶּם אִשָּׁה לַיהוָה עֵלְהָ אוֹ-זָבַח לְפִלֵּא-נֹדֶר אוֹ בְנִדְבָה אוֹ בְּמַעֲדֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רִיחַ נִיחֹחַ לַה' מִן-הַבֶּקֶר אוֹ מִן-הַצֹּאן:

או זבח. היינו שלמים ביחוד. דאי אפשר לפרש כל קרבנות שבזביחה לאפוקי עוף. דאם כן עולה למה לי. ותו, הא חטאת ואם שבזביחה ואינו בא בנדר ובנדבה. אלא מיירי רק בשלמים דכתיב (ויקרא ג,א) בפירוש זבח שלמים.

לפלא נדר או בנדבה. ביארנו בספר ויקרא כ"ב כ"א לפי הפשט. בין שעשה בהפלאה היינו שלא כדין שנדר שלא בעת צרה ואסור לנדור. בין בנדבה שהוא מן המובחר. ומשניהם למדנו נדר שהוא כדין היינו שנדר בעת צרה.

או במועדיכם. בגמרא מנחות (צ,ב) מפרש אלו חובת המועד ראייה וחגיגה. דמוספין וכבשי עצרת מפורש במקומם. ותו הרי כאן מדבר בקרבנות יחיד. אלא עולת ראייה ושלמי חגיגה והוא הדין כל חובה. וכבר מבוארים עולת נזיר ומצורע במקומם, ועולת יולדת מרבינן מדכתיב (להלן פסוק ה) לכבש האחד.

פרק טו, ד

ד וְהִקְרִיב הַמִּקְרִיב קֶרְבָּנוֹ לַיהוָה מִנְחָה סֶלֶת עֶשְׂרוֹן בָּלוּל בְּרִבְעֵית הַהֵיזֶן שֶׁמֶן:
והקריב המקריב וגו'. הוא משלו. ולא כשאר צרכי קרבן כמו עצים ומלח שבאין משל צבור. אבל מנחות ונסכים בא משל המקריב. ועוד יבואר בזה לפנינו.

פרק טו, ה

ה וַיֵּין לַנֶּסֶךְ רִבְעֵית הַהֵיזֶן תַּעֲשֶׂה עַל-הָעֵלָה אוֹ לְזָבַח לְכֶבֶשׂ הָאֶחָד:
לכבש האחד. ולהלן בפסוק י"א פירש הכתוב או לשה בכבשים או בעזים. ולפי סדר הפרשה היה ראוי לכתוב בזה הפסוק לשה בכבשים או בעזים. ולהלן (פסוק יא) גבי לשור

האחד או לאיל האחד או לשה האחד. ומכאן יצא דרשת חז"ל בספרי ובמנחות שם (צא,ב) לרבות עולתם יולדת וי"א שבמעשה יע"ש.

ולפי הפשט נראה ע"פ שנתבאר בספר ויקרא פ' א' הבדל בין כשב לכבש. דכשב הוא כל המין גדולים וקטנים. וכבש הוא קטן. וגם זה בשני אופנים. דיש כבשים בני שנה וגדולים הרבה בקומתן כדאיתא בירושלמי פאה פ"ז,ה"ו שהיו כבשי תמידים מונחים על הגמלים ורגליהם נגררים לארץ ואין קטנותם אלא בשנים. ויש כבש דמשמעו קטנות ממש כמו רוב כבשים בתוך שנתן. ומשום הכי כתיב בזה המקרא לכבש האחד המיוחד וכמו דכתיב לשון זה בתמיד (שמות כט,לט) את הכבש האחד. ולהלן פירש הכתוב דהוא הדין סתם כבשים בני שנה ששוו במעלתן לעזים ולענין נסכים הכל דין אחד להם.

פרק טו, ו

ו או לאיל תעשה מנחה סלת שני עשרונים בלילה בשמן שלשית ההין:

או לאיל. הלשון משונה. ואם לאיל מיבעי. מזה דרשו חז"ל (חולין, כג,א) לרבות את הפלגס לנסכי איל והוי כמו דכתיב ואם פלגס או לאיל והיינו דתנן מס' פרה (א,ג) הקריבו מביא עליו נסכי איל ואינו עלה לו מזבחו.

(הרחב דבר:) והנה פליג ר' יוחנן ובר פדא ר"י סבירא ליה שהוא בריה ואינו יוצא בברור לא משום איל ולא משום כבש. ובר פדא סבירא ליה מייתי ומתני ופרש"י ותוס' דמתנה על הנסכים אם כבש הוא יהיה המותר לנדבה. וכבר תמהו התוס' בחולין (כג ב) דא"כ האיך יעשה במנחה. הלא משונה בבילה. ויישבו דלבר פדא מביא שתי מנחות של כבש ושל איל. והוא דוחק גדול בלשון המשנה. ובאמת גם לשון קושית הגמרא במנחות לבר פדא איצטריך קרא לרבוני ספיקא. אינו מובן, דמשמע דפשיטא דלבר פדא ג"כ יש קרא, אלא שקשה למאי איצטריך הלא בלא זה ידענו. או דקמי שמיא גליא. והרי לבר פדא דסבירא ליה להתנות בנסכים אינו נכלל באו לאיל כלל, כיון שמביא גם מנחה של כבש ובנסכים הוא מתנה בנדבה, ואין זה כמו איצטריך קרא למעוטי ספקא בכל הש"ס. וגם הרמב"ם פסק בהל' מעשה הקרבנות פי"ו שהוא ספק כבר פדא. ומכל מקום הביא בפרק ב לשון המשנה מביא עליו נסכי איל בלי שום תנאי. אלא נראה דודאי לכולי עלמא מביא עליו נסכי איל בלי תנאי ומדרשה דהאי קרא. ולא פליג אלא בהא דתנן ואינו עולה לו מזבחו וצריך להביא אחר, על זה סבירא ליה לבר פדא דמייתי ומתני אם הראשון חובה זו נדבה. וזה הלשון מצוי במס' נזיר (ס,ב) ובכמה מקומות על גוף הקרבן. והיינו דמקשה הגמרא אי ספק איל ספק כבש הוא איצטריך קרא כו' והרי קמי שמיא גליא [לפי מה שכתבו התוס']

קידושין (נה,ב) בד"ה ודילמא אשם הוא דלר' טרפון דסבירא ליה דנסכי נדבה ע"ג אישים דוקא. ולא מהני פירש ע"כ פירש כאן כמו שכתבתי].).

תעשה מנחה. בכבש כתיב במנחה (פסוק ד) הקרבה וביין (פסוק ה) עשיה ובאיל להיפך ובבן בקר בשניהם הקרבה. וענין עשיה הוא כל עשיות שעד הקרבה כמו בילה וכדומה, גם ביין עד הניסוך שכשר גם בזר. וכבר נתפרש הכי לעיל ו' י"ז פסוק ועשה הכהן את מנחתו ואת נסכו ע"ש. והנה שנינו בשקלים פ"ו דדרך מביאין קרבנות היה לקנות מן הגזבר מנחת נסכים. ולא כמו מביא מנחה שמטריח עצמו להביא מביתו בכלי כסף או זהב כמו שכתב הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות (יג,ב). וכמו מביא בהמה שטורח להביא מביתו, אבל לא כן במנחת נסכים. הוא לא עשה מאומה רק שילם דמיהם והכהן הקריב עליו. וכ"ז מרומז בלשון (פסוק ד) והקריב וגו'. ומכל מקום כתיב בפעם אחרת תעשה. דאם הביא מביתו והבעלים עשו כל עשיותיו עד הקרבה ג"כ טוב. ומשום הכי כתיב בזה הקרבה ובזה עשיה ופעם להיפך. דבכל אופן טוב וכשר.

בלולה בשמן. ולא כתיב בלול כמו בכבש ובן בקר. והיינו משום דכתיב כאן תעשה. דמי שקונה מן הגזבר והיא נעשית ביד הכהן, אין הבעלים יודעים מאומה כי אם שקונה עשרון סולת בלול בשמן. מה שאין כן בעת שהוא עושה ההי צריך לדעת לעשות לשם מנחה, והיא כתובה בלשון נקבה בכל מקום. וכן בפרשת פינחס אצל תעשו כתיב בלולה.

פרק טו, ח

ח וְכִי-תַעֲשֶׂה בֶן-בְּקָר עֹלָה אוֹ-זֶבַח לְפִלֵּא-נֹדֵר אוֹ-שְׁלָמִים לַיהוָה:

לפלא נדר או שלמים. הלשון מוקשה מאד. וכי נדר אינו שלמים. או נדבה מיבעי. אלא נראה לפי דברינו (פסוק ג) בפירש לפלא נדר שעשה שלא כדין שנדר שלא בעת צרה, אבל בעת צרה אפילו נודר לא מיקרי לפלא נדר, שהרי עושה כדין, משום הכי אף על פי דלא הוי נדבה ממש, מכל מקום לא מיקרי נדר שהוא לשון מגונה, כדתנן בנדרים פ"א (ט,א) כנדרי רשעים כו'. אלא מיקרי סתם שלמים. וזהו הפירש לפלא נדר - היינו שלא בעת צרה, או שלמים היינו שנדר בעת צרה, והיינו תודה. ומשום הכי כתיב ביחוד זה הלשון בבן בקר, ללמדנו שדרך להביא תודה פר משום שמרובה באכילה כדי שיסופר הנס ברבים, כמו שכתבתי בספר ויקרא פ' צו (ז,ב). והיינו דאיתא בתענית (כג,א) הביאו לי פר הודאה. משמע שהיה מנהג ידוע להביא על הודאה פר.

פרק טו, יא

יא כִּכָּה יַעֲשֶׂה לְשׂוֹר הָאֶחָד אוֹ לְאֵיל הָאֶחָד אוֹ-לְשֵׁה בְּכַבְשִׁים אוֹ בְּעִזִּים:

ככה יעשה. אפילו אם הגוי מקריב והוא אינו מביא נסכים משלו. מכל מקום ככה יעשה מקופת הצבור. והדברים עתיקים בסוגית הגמרא (זבחים מה,א).

פרק טו, יב

יב כַּמְסַפֵּר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֶּכָּה תַעֲשׂוּ לְאַחַד כְּמִסְפָּרָם:

כמספר אשר תעשו. היינו צבור המקריבין קיץ המזבח.

תעשו לאחד. האי לאחד מיותר. ובא ללמדנו שאם אין לצבור נסכים בשביל כל המספר יכולין להביא עתה לאחד. ומחר כשישיגו יביאו עוד עד שיהיה כמספרם.

פרק טו, יג

יג כָּל-הָאֲזָרַח יַעֲשֶׂה-כֶּכָּה אֶת-אֱלֹהֵי הַקְּרִיב אִשָּׁה רֵיחַ-נִיחֹחַ לִיהוָה:

כל האזרח יעשה ככה את אלה. היינו שיכול להביא מנחת נסכים נדבה בפני עצמה.

פרק טו, יד

יד וְכִי-יָגֹוֹר אֶתְכֶם גֵּר אוֹ אֲשֶׁר-בְּתוֹכְכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה אִשָּׁה רֵיחַ-נִיחֹחַ לִיהוָה כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ בֵּן יַעֲשֶׂה:

או אשר בתוכם. שכבר נתגייר והוא בתוכם ועדיין לא הביא קרבן, יביא עתה קרבן. **לדורותיכם.** אם יהיה כן. ולכאורה אינו מבון היאך אפשר שיהיה כבר בתוכם לדורותיכם, והרי זה אינו אפשר אלא בזה הדור. אלא היינו דאיתא בכריתות (ט,א) דגר אף על פי שצריך להרצאת דמים מכל מקום אפשר לקבל גר בזמן הזה אף על פי דליכא קרבן. ולמדו בגמרא מדכתיב או אשר בתוכם לדורותיכם. ולא מדכתיב לדורותיכם לחוד נפקא להו הא, שהרי מצינו כמה פעמים דכתיב לדורותיכם במצוה שאינה נוהגת אלא בזמן שבהמ"ק קיים. אלא מדכתיב לדורות גבי אשר בתוכם וזה אי אפשר אלא באופן שקבלו גרים בזמן שאין בהמ"ק קיים ואחר כך נבנה בהמ"ק. על זה כתיב לדורותיכם שצריך הרצאת דמים. ממילא למדנו שמקבלין גרים בזמן הזה.

ועשה אשה וגו'. מחויב לעשות כמו שביארנו.

כאשר תעשו בנסכים. כן יעשה. אף על פי שהוא קרבן חובה עיין לעיל ג'.

פרק טו, טו

טו הַקְּהֵל חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר הַגֵּר חֻקֵּי עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם כְּכֶם יִהְיֶה לְפָנַי ה':

חקה אחת. עיין בפסוק הסמוך.
לפני ה'. במצות שמפורש בתורת ה'.

פרק טו, טז

טז תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם:

תורה אחת ומשפט אחד. ההוראות שמוסיפים חכמי כל דור נקרא תורה. ודיני ממונות שאינו מפורשים בתורה הוא משפט צדק מצד השכל על כ"ז כתיב יהיה לכם ולגר וגו'. יהיה שוה בלי חלוק.

והנה קרא הכתוב מצות המפורשות בתורה חקה. והיינו כמו שכתבתי בספר שמות י"ח ט"ז. דכל המצות המפורשות בתורה אף על פי שיש להם טעם. מכל מקום אפילו במקום שסר הטעם, המצוה במקומה עומדת. וגם פרטי המצוה המה בלי טעם ואינן אלא חקה. שאחר שמפורש בתורה הן חקים ששמים וארץ עומדים עליהם כמו שכתבתי בספר ויקרא ר"פ בחקתי. אבל הוראת חכמי הדור אזיל בתר טעמא. ובשעה שנשתנה הטעם נשתנה הדין. משום הכי קראן הכתוב תורה ומשפט.

פרק טו, יט

יט והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה ליהוה:

באכלכם. דוקא אכילתכם. ולא מאכל בהמה. וכדתנן במס' חלה עיסת הכלבים בזמן שאינה ראוי' לאכילת אדם פטורה מן החלה.

מלחם הארץ. מזה למדנו דגם לחם קובע לחלה. אף על פי שלא היה בשעת עריסה שיעור חלה. והיינו דקיימא לן דהסל מצרפן לחלה. (הכי מבואר בשאלתות סי' ע"ג ורי"ף פרק אילו עוברין והרמב"ם הל" ביכורים) והא דלא כתיב לחם תרימו תרומה כמו שכתוב בעריסה (פסוק כ) חלה תרימו תרומה עוד יבואר בסמוך.

פרק טו, כ

כ ראשית ערסותכם חלה תרימו תרומה פתרימת גרן פן תרימו אתה:

ראשית ערסותיכם חלה. עריסה הוא גיבול. ואחר הכתוב דבשעה שמחלקין העריסה לחלות צריך לעשות חלה אחת לכהן. והוא יותר מכדי שיעור נתינה. אלא שיעור הראוי לאפות חלה בפני עצמה ושיערו חכמים אחד מכ"ד. הינו דשיערו דעריסה של מ"ג ביצים שהוא עומר. אפשר לחלק על כ"ד חלות. וזה אינו אלא במפריש מעריסה חייב להפריש

שיעור חלה ולאפות לכהן. אבל אם כבר אפה ולא הפריש מעריסה והחלות היו גדולות שוב אין צריך ליתן לחם אחד לכהן. אלא כשיעור שהיה מפריש מעריסה שהוא אחד מכ"ד ככה מקצה מלחם הנאפה. והיינו דכתיב בפסוק הקודם מלחם הארץ, פירוש, מקצת מן הלחם.

כתרומת גורן. שהיא באה לברך הדגן והגורן. וע"כ היו ישראל נזהרים בה ביותר, כמו שכתבתי להלן י"ח כ"ד ובספר שמות כ"ב כ"ח. כך תהיה תרומת העיסה באה להניח ברכה אל ביתך. היינו ברכה בעיסה, וכמו שאמר יחזקאל הנביא (מד,ל) וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך. אבל זה אינו אלא בעיסה ומתברכת העיסה בלישה, מה שאין כן בלחם אפוי אי אפשר להתברך עוד. ואמר הכתוב ראשית עריסותיכם. התחלת העריסה שהוא הגיבול, שאף על פי שלא נגבלה כולה יכול או מצוה להפריש חלה. והכי איתא בירושלמי חלה ריש פ"ד.

פרק טו, כא

כא מראשית עריסותיכם תתנו ליהנה תרומה לדתיתכם:

מראשית עריסותיכם. מקצת עריסות אין צריך להפריש חלה שלימה שהוא אחד מכ"ד. אלא תתנו. איזה נתינה חשובה וניתן הדבר לחכמים. וקצבו דחלת נחתום אינו אלא אחד ממ"ח שהוא פחות משיעור החלה הראוי לאפות בפני עצמה. וכן בעיסה שנטמאה סגי בפחות. אך כדי נתינה שהוא בכזית.

פרק טו, כב

כב וכי תשגו ולא תעשו את כל-המצות האלה אשר-דבר ה' אל-משה:

את כל המצות האלה. אי אפשר לפרש שיעברו על כל מצוות עשה בפרטות. שהוא מן הנמנע. אלא על כורחך הכונה שיעברו על דבר אחד שכזה יהו נעקרים כל המצות. והיינו בע"ז. שממילא חלף ועבר את אשר דבר ה'. אחרי שעובד ע"ז. הרי מעשיהם לשם דבר עבודה זרה ולא לשם ה'.

פרק טו, כג

כג את כל-אשר צוה ה' אליכם ביד-משה מן-היום אשר צוה ה' והלאה לדתיתכם:

את כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה. היינו תורה שבע"פ שלא היה דבור מפורש אלא בצווי, וכדאיתא בברכות (ה,א) ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה (שמות,

כד, יב). המצוה זו משנה וכתוב כל אשר צוה דבזה ג"כ נכלל שני אופני תורה שבע"פ. חדא הלכות המקובלות מהקב"ה. שנית מה שהעלה משה בעמלו ע"פ י"ג מדות ופולפול הלכה. וכמו שביארנו בארוכה ריש ספר דברים (א, ג) מקרא ככל אשר צוה אותו אלהם יע"ש. והיינו לשון ביד משה דמפרש בגמרא כריתות (יג, ב) זו גמרא. ופירושו בכח משה ועמלו ומכל מקום הוא בסיעתא דשמיא.

מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם. היא פלפולה של תורה שנתוסף מימות משה ואילך מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש. והכל בא בצווי בהר סיני. ולמדנו בזה דאפילו עמל תורה שיגע בעצמו כמו ירבעם אחאב ומנשה דאף על פי שהיו עובדי עבודה זרה מכל מקום היו עמלים בתורה כדאיתא בפ' חלק סנהדרין, ק"ג ב'. אבל אינו נחשב כלום ולא מיקרי בזה עמל תורה כלל. אחרי שבדעתנו לא לשם ה' היא.

פרק טו, כה

כה וְכִפֹּר תִּפְתָּח עַל-כָּל-עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִסְלַח לָהֶם כִּי-שָׁגְגָה הוּא וְהֵם הֵבִיאוּ אֶת-קָרְבָּנָם אֲשֶׁר לַה' וְחִטָּאתָם לִפְנֵי ה' עַל-שָׁגְגָתָם:

והם הביאו את קרבנם אשה לה'. כל הפסוק הלז והסמוך לו נראה מיותר לפי הפשט. ונראה כלפי דמצינו דחזקיה המלך וכן עזרא ועולי גולה הביאו שעירי עבודה זרה שעבדו הדור לפניהם, וכבר הקשו בהוריות ספ"א (ו, א) והא מזידין הוו ומשני הוראת שעה היתה. ודוחק לומר שהיה הדבר בנבואה ממש שכך יעשו. אלא שלמדו מקרא זה דאף על פי דעיקר מצות עשה זו להקריב חטאת צבור של עבודה זרה אינו כי אם בשגגת הוראה דסנהדרין. מכל מקום אם כבר הביאו הקהל על חטאתם בשגגה שעירי ע"ז. הקב"ה סולח להם. והיינו דכתיב והם הביאו וגו'. אם כבר הביאו אף על פי שאינו מצות עשה. וזה מיקרי הוראת שעה. דכאן למדנו שאפשר לעשות כן. וכיוצא בזה ביארנו לעיל (ה, י) לענין מעשר בהמה. ולהלן י"ח פסוק י"ט לענין תרומה.

והוסיף הפסוק **וחטאתם לפני ה' על שגגתם.** לבאר, דהא ניחא דחטאת עבודה זרה עולה לרצון ע"פ הוראת שעה אף על פי שאין בו דיני הוראת עיני העדה בכל הפרטים כפי המצוה אבל עדיין קשה הא הוי מזידין. והאיך אפשר שיהיו המזידין מתכפרין ע"י קרבן. משום הכי ביאר המקרא שאף על פי שהמחטיאים היו במזיד וגם להכעיס מכל מקום חטאת כל ישראל לפני ה' אינו אלא על שגגתם וכאשר יבואר עוד במקרא הסמוך.

פרק טו, כו

כו וְנִסְלַח לְכָל-עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְר הַגֵּר בְּתוֹכָם כִּי לְכָל-הָעָם בְּשָׁגְגָה:

ונסלח לכל עדת בני ישראל וגו' כי לכל העם בשגגה. שאינו דומה יחיד העובד עבודה זרה דאז ודאי יש לחקור אם היה בשוגג ומתכפר בקרבן או במזיד. מה שאין כן כל העם השאטים אחרי מנהליהם מסתמא רוב העם בשגגה. דגופא בתר רישא אזיל. והכל הולך אחר הרוב ורובו ככולו. וזהו שמסיים הכתוב כי לכל העם בשגגה. זהו פשט המקרא. והדרשה בספרי על זה תדרש.

פרק טו, כז

כז ואם-נפש אחת תחטא בשגגה והקריבה עז בת-שנתה לחטאת:

עז בת שנתה. בחטאת חלב כתיב כבשה או שעירת עזים. וכבר למדנו שהמה בתוך שנה. דסתם כבש ושעיר עזים המה בני שנה, כמו שכתב הרמב"ם הל' מעשה הקרבנות פרק א' הי"ד כל מקום דכתיב כבש או כבשה או כבשים הרי אלו בני שנה שעיר עזים בן שנה. אבל כאן דכתיב עז נצרך הכתוב לפרש בת שנתה.

פרק טו, כח

כח וכפר הפהן על-הנפש השגגת בחטאה בשגגה לפני ה' לכפר עליו ונסלח לו:

הנפש השוגגת בחטאה בשגגה לפני ה'. כ"ז יתור לשון. משום הכי דרשו חז"ל בהוריות (ז,ב) מאי טעמא דרבי, אמר קרא הנפש זה כהן משיח. פירש שהוא בעל נפש גבוהה יותר מכל ישראל. השוגגת זה הנשיא פירוש שעלול להיות שוגג בשארי עבירות. ומשום הכי כתיב ביה (ויקרא ד, כב) אשר נשיא יחטא. בשביל שהוא אינו נזהר בקלות מגיע גם לחמורות עד שמגיע לחטוא גם בע"ז. זהו הדרש. ולפי הפשט בא הכתוב ללמדנו שאין אדם עשוי לחטוא בעבודה זרה בשוגג עד שיקדים בשגגות הרבה. והוא לא נזהר עד שבא לחטוא גם בעבודה זרה שהוא חטא לפני ה'.

פרק טו, כט

כט האזרח בגני ישראל ולגר הגר בתוכם תורה אחת יהיה לכם לעשה בשגגה:

תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה. האי לעושה בשגגה מיותר. ומכאן דרשו חז"ל יבמות פ"א (ט,א) ובכמה מקומות שהוקשו כל חייבי שגגות לעבודה זרה שאין מביאין חטאת אלא על חייבי כריתות כע"ז.

ולפי הפשט הכי פירושו. באשר החמיר הכתוב בשגגת עבודה זרה להביא דוקא עז כי היכי דלהוי לי כיסופא כדאיתא בסוטה (לב,ב). וסלקא דעתך דדוקא ישראל שאינו רגיל

לחטוא בעבודה זרה החמורה אם לא שכבר היתה נפשו שוגגת בכמה איסורים כמו שכתבתי. מה שאין כן גר שהרגלו בעבודה זרה ומשום הכי עלול להגיע לעבודה זרה בשגגה אפילו היה נזהר הרבה בשארי דברים. א"כ אפשר שיהא מביא כבשה או שעירה כמו בחטאת חלב. והא דכתיב לעיל (פסוק טו) חקה אחת לכם ולגר הגר. היינו דוקא במרום דסלקא דעתך דגר גרע מישראל הוא דהשוה הכתוב בכל מקום. כמו בפרשת נסכים ועוד פרשיות, בזה השוה הכתוב גר לכל ישראל, אבל כאן הייתי אומר דגר עדיף מישראל, משום הכי חזר ופירש דמכל מקום לא חלקה תורה לעושה בשגגה.

פרק טו, ל

ל וְהִנָּפֵשׁ אֲשֶׁר-תַּעֲשֶׂה בְיַד רְמָה מִן-הָאֲזָרָח וּמִן-הַגֵּר אֶת-ה' הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקִּרְבַּ עַמּוֹ:

אשר תעשה ביד רמה. פירש הרמב"ם בפירוש המשניות ובס' המורה בשלישי פמ"א. דזה קאי על כל פרטי המצות אפילו על מצות עשה. דזה שחלקה תורה בעונשין. אינו אלא כשעושה מחמת תאוה או עצלות וכדומה. אבל כשעושה ביד רמה נגד דבר ה'. והרי זה מומר להכעיס. דומה למודה בעבודה זרה ולכופר בכל התורה שנתן הקב"ה ונמצא זה הפסוק מחובר לפסוק דלעיל מיניה (פסוק כב) דכתיב את כל המצות האלה. ונתבאר דהעובד עבודה זרה הרי זה כאלו לא עשה כל המצות וכאלו לא למד לא תורה שבכתב ולא תורה שבע"פ אף על פי שהוא עושה ולומד ועל זה הוסיף זה המקרא דהוא הדין מי שעשה ביד רמה בדבר אחד מהתורה הכי הוא. וכדאיתא בבכורות (ל,ב) דהבא לקבל דברי חבירות חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו. והוא הדין בישראל שכופר בדבר אחד. והכי איתא בירושלמי פ' חלק סנהדרין פ"ה, ה"א כי דבר ה' בזה אין לי אלא בזמן שביזה דברי תורה מניין אפילו כפר בפסוק אחד בתרגום אחד בק"ו אחד ומפרש בפסוק אחד ואחות לוטן תמנע בתרגום א' יגר סהדותא בק"ו א' כי שבעתים יוקם קין וגו' ת"ל ואת מצות הפר.

(הרחב דבר:) וזהו דאיתא בחגיגה ד"ה, א' ר' יוחנן כי מטי להווא קרא בכי, וקרבתו לכם למשפט והייתי עד מהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעשקי שכר שכיר כו' אריב"ז אוי לנו ששקל עלינו הכתוב קלות כחמורות. והוא תמוה באמת האיך שוקלין קלות כחמורות. אבל הפסוק מסיים ולא יראוני. פירש שעושין ביד רמה, לא כעושה מחמת תאוה שקשה עליו לכבוש את יצרו. אבל מכל מקום יש לו צער ויראת העונש. אלא בלי יראה כלל ובהפקרות. בזה האופן נשקל קלות כחמורות).

ופירש עוד הכתוב את ה' הוא מגדף ונכרתה וגו' כי דבר ה' בזה וגו' הכרת תכרת וגו'. ביאור המשך הכתובים. דמי שעושה ביד רמה הוא אחד משני אופנים א' שבא בזה לבזות את ה' המצוה. אפילו הוא מאמין אשר דבר ה' ראוי לדקדק בהם. כי לא דבר רק הוא. אבל כדי להכעיס את ה' ולהראות שאין פחדו עליו, עושה דבר שגם בשכלו מבין ומאמין שאין לעשות כן, כמו דאיתא בסנהדרין (קג,ב) גבי אמון שבא על אמו. כלום אני עושה אלא להכעיס את בוראי. והתכלית מזה חשבו כדי שירחיק הקב"ה השגחתו ממנו. ויהא תחת הטבע ככל המון הגוים. וביארנו יותר פ' נצבים (כט,ז) ב' שאינו רוצה להכעיס את הבורא ית"ש. אלא שאינו מאמין בתורה שהיא ממנו ית' או שיש בה כל כך חשיבות לדקדק על כל קוץ וקוץ לדרוש מזה הלכות לאין קץ. וזה האופן, אף על פי שנראה שאינו ראוי לעונש כמו הראשון שעושה להכעיס. מכל מקום באמת הוא עוד גרוע. משום שהמאמין בתורה אלא שמכוין להכעיס את בוראו, אנו אלא לשעה, ואינו תדיר אחרי שדבר ה' אינו נבזה בדעתו, מה שאין כן מי שאין מאמין בתורה או בדרשות דקדוקי התורה, שוב אין תקוה שתבוא השעה שישבו להאמין. ומפרש הכתוב דמי שעושה ביד רמה, את ה' הוא מגדף. אם הוא בא מחמת שבא לגדף את ה' ה"ז ונכרתה וגו'. ואם כי דבר ה' בזה. לחשוב שאין בדבר ה' חשיבות לדקדק בהם. ממילא ואת מצותו הפר. היינו תורה שבע"פ הפר לגמרי, וכמו שכתבתי בספר ויקרא א' א' בפירוש הפסוק בס' ישעיה ה,כד. אזי הכרת תכרת הנפש וגו'. זהו המשך הענין לפי הפשט.

(הרחב דבר: ובגמרא פלפלו הרבה בפירוש את ה' הוא מגדף. היינו בכריתות פ"א (ז,א) דפליגי ר"ע וחכמים אי מגדף שהוא מברך את ה' מביא קרבן על השוגג. דר"ע מחייב קרבן כמו על כל חייבי כריתות וחכמים פליגי משום דגבי קרבן כתיב בעשותה לעושה בשגגה. ואין במגדף מעשה בשגגה. ומפרשת הגמרא דטעם מחלקותן, דר"ע מפרש את ה' הוא מגדף - הוא מברך, וא"כ למדנו כרת במברך מהאי קרא דכתיב במקום קרבן. אלמא דיצא מברך מן הכלל לחייבו קרבן אפילו בלי מעשה. וחכמים סברי, דפירוש את ה' הוא מגדף היינו עובד ע"ז. והא דמברך חייב כרת לא מהאי קרא נפקא לן אלא מדכתיב בפ' אמור איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו. ונפקא לן מדכתיב חטאו ישא בפסח. דכתיב ביה וחדל לעשות הפסח ונכרתה וגו'. ולפי זה הא דתנן במשנה דכריתות המגדף על מברך את השם. אינו באמת לדעת חכמים דמפרשי האי קרא בעובד ע"ז. אלא לדעתיה דר"ע הכי פרש"י בכריתות שם והר"ן בחידושי סנהדרין פ' ד' מיתות במשנה המגדף אינו חייב עד שיפרש השם. ובזו השיטה אזיל סוגי' בפסחים דצ"ג ב' גבי פסח שני ובסנהדרין דס"ג א' במימרא דרב, דכיון שאמר אלי אתה חייב קרבן. מפרש הגמרא דאזיל

לדעת ר"ע דמחייב קרבן במגדף. ומקשה א"כ פשיטא ומשני מהו דתימא עד כאן לא מחייב ר"ע קרבן אלא במגדף דכתיב ביה כרת במקום קרבן (כן צריך לומר וחסר בדפוסין הני תיבות במקום קרבן) אבל הכא דלא כתיב ביה כרת במקום קרבן אימא לא, קמ"ל דאתקושי איתקיש דכתיב (שמות לב,ח) וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך וגו'. פירש זה ההיקש ברור לכולי עלמא שהרי עיקר חיוב מיתה באומר אלי אתה נפקא לן מהקישא דא, כפרש"י במשנה. וכן חיוב קרבן לכולי עלמא מהקישא דא. אלא דלרבנן דלא מחייבי במגדף קרבן. א"כ לא מצינו בשום מקום לחייב קרבן שלא במעשה, ממילא לא מהני האי הקישה לחייב קרבן. מה שאין כן לר"ע מהני הקישא גם לקרבן. זהו סוגית הש"ס.

אבל הרמב"ם בהל' עבודה זרה פ"ב ה"ו כ' כל המודה בעבודת כוכבים כו' הרי זה מחרף ומגדף וכו' וא' העובד כוכבים ומזלות ואחד המגדף כו' שנאמר והנפש אשר תעשה וגו' לפיכך כו' הרי דמפרש האי קרא בתרתי ודלא כהני תנאי. ולענין תולין שנה רבינו פרקו בהל' סנהדרין פט"ו מצות עשה היה לתלות את המגדף כו' שנאמר כי קללת אלהים תלוי הרי מגדף אמור, ובעבודת כוכבים כתיב את ה' הוא מגדף. וכ"ז הוא נגד המפורש בסנהדרין (מה,ב) וחכ"א מה מקלל זה שכפר בעיקר אף כל שכפר בעיקר. ומפרש בגמרא דנפקא לן מכלל ופרט. ואף על פי שאין בכלל אלא מה שבפרט. מכל מקום כיון דמרוחקין זה מזה אין דנין בכלל ופרט, אלא כלל ופרט וכלל, ומרבינן עבודת כוכבים שהוא כופר בעיקר כמו מגדף. ולא כהרמב"ם שכתב דמשמעות כי קללת אלהים תלוי קאי בעבודת כוכבים שהוא בכלל מגדף. והוא פלא. אבל באמת שיטת הרמב"ם בפירש דהאי קרא, הולך ואור בגוף המשנה ואמוראי אחריני. במשנה שהרי סתמא דמתניתין שם כי קללת אלהים תלוי, מפני מה זה תלוי מפני שקילל את השם. וקשה לזה הטעם - עובד עבודת כוכבים מאי איכא למימר. אלא סבירא ליה דעובד עבודת כוכבים היינו קללת ה' ואין צריך ללמוד מכלל ופרט וכלל. ותדע עוד, שהרי בנדה (לג,א) הוא מחלוקת אביי ורבא, וסבירא ליה לרבא דכלל ופרט המרוחקין הווין כלל ופרט שאין בכלל אלא מה שבפרט. וא"כ מנלן עובד עבודת כוכבים שהיה בתליה אלא שהוא במשמעות כי קללת אלהים תלוי וסוגיא דסנהדרין אזלא לפי לשון הברייתא מה מגדף שכופר בעיקר אף כל שכופר בעיקר הרי למד בתורת כלל ופרט וסבירא ליה כאביי שאין דנין בכלל ופרט וכבר מבואר בב"ק (פה,א) דפליגי בזה תנאי, והאי תנאי מפרש כי קללת אלהים תלוי שלא כמשנתנו אלא כדתני' שם דמ"ו ב' תניא אמר ר"מ משלו משל למה הדבר דומה, לשני אחים תאומים כו' כל הרואה אותו אומר כו' אבל תנא דמשנתנו לא סבירא ליה הכי. והיינו דתנן המגדף בסנהדרין ובכריתות לענין מברך. דכ"ע מפרשי האי קרא את ה' הוא מגדף בתרוייהו. ולא

כפרש"י והר"ן. והא דפליגי ר"ע וחכמים במגדף אי חייב קרבן. לא פליגי אלא בסברא אי עקימת שפתיו הוי מעשה בכל התורה כולה או לא. והכי אזיל הסוגיא במחלוקת ר' יוחנן ור"ל בסנהדרין (סה,א) לענין בעל אוב וידעוני. ולא כסוגיא דכריתות דלא פליגי אלא במגדף ומשום דכתיב כרת במקום קרבן.

והיינו דאיתא בכריתות (ג,ב) מגדף איצטריכא ליה, מהו דתימא הואיל וכתוב כרת דיליה המקום קרבן אימא מודה לר"ע, קמ"ל. משמע דרבנן מודי דכרת דמגדף כתיב במקום קרבן. וכבר עמד על זה בלחם משנה ריש הלכות שגגות. אלא כדברינו דלדר"י ור"ל לא תליא אפילו לר"ע בהא דכתיב במקום קרבן ופולוגתייהו תליא בסברא וכן בהא דאיתא בכריתות ובפסחים הנ"ל. דלחכמים דמפרשי האי קרא בעבודת כוכבים סבירא ליה דהא דמגדף בכרת נפקא לן מדכתיב איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו. אינו אלא לדעת ר' מאיר דסבירא ליה בסנהדרין (נו, א) דעל הכינוין חייבים כמו על שמות המיוחדים. אבל לחכמים דסבירא להו דעל הכינוין באזהרה. אינו בכרת כלל, כמו שכתבתי בספר ויקרא שם בדעת הרמב"ם. והרי שיטתו ברורה.).

פרק טו, לא

לא כִּי דַבַּר-ה' בָּזָה וְאֵת-מִצְוֹתוֹ הִפְרָה הַכֹּהֵן תִּכְרֹת הַנֶּפֶשׁ הַהוּא עֹנֵה בָּה :

כי דבר ה' בזה וגו'. לתנאי בסנהדרין ד (סד,ב) ובכמה מקומות דמיירי בע"ז. משמעו שעושה המצות לשם ע"ז. ובזה הוא מבזן. ומפר מצות ה'. ורבי בשבועות דף י"ג מפרש כמשמעו שהוא פורק עול המצות שאין בהם ממש. או מגלה פנים וה"ז מבזן שעושה בהם כמו שלבו חפץ.

עונה בה. הדרש (שבועות יג,א) פרט לכשעשה תשובה ולפי הפשט הוא עפ"י דאיתא בר"ה (יז,א) אבל המינין כו' נידונין לדורי דורות גיהנם כלה והם אינם כלין. מבואר מזה דשאר חייבי כריתות אינן לעולם אלא לעת, כפי חומר העבירה, וגם אינו דומה חייב כרת אחד למי שעבר כמה עבירות של חייבי כריתות. והכל במשפט צדק של שופט צדק סלה. אמנם לא ידח נדח לעולם אבל המינין וכו' כריתותם לעולם וזהו פשטא דקרא הכרת תכרת ומכל מקום עונה בה - אין חלאת העון יוצאת מנפש החוטאת.

פרק טו, לב

לב וַיְהִי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מִקִּשְׁט עֲצִים בַּיּוֹם הַשֶּׁבֶת :

וימצאו. ויראו מיבעי. מכאן דרשו בספרי שמשא העמיד שומרים ע"ז, ופירש וא"כ חפשו ומצאו. וטעם שהעמיד הוא משום שהיה הדור פרוץ בחילול שבת כמבואר בספר יחזקאל

(כ,יג) שחללו שבת מאד במדבר. ולא כוון הנביא על שיצאו בשבת ראשונה ללקוט. ולא על מעשה זה דמקושש. דלא שייך לומר על מקרה אחד זה הלשון. אלא שכל הדור היו פרוצים בחילול שבת. ומשום הכי הוצרך משה וב"ד להעמיד שומרים ומשגיחים כמו שעשה כן נחמיה הפחה בשעתו בשביל שהיו פרוצים. והכי איתא בשו"ע או"ח שלהי הל' יו"ט סימן תקכ"ט דב"ד מחויבים ביו"ט להעמיד שומרים שלא יהיו נכשלים בעבירה. והכל למדים מדכתיב וימצאו.

פרק טו, לג

לג וַיִּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמַּצְאִים אֹתוֹ מְקַשֵּׁשׁ עֲצִים אֶל-מִשָּׁה וְאֶל-אַהֲרֹן וְאֶל כָּל-הָעֵדָה :

אל משה ואל אהרן. הפירוש הרגיל הוא שישבו ביחד כמו בפרשה דפסח שני ובנות צלפחד. איברא אינו דומה. דהתם הוא בענין הוראה יכולים משה ואהרן להצטרף, משום שהוראה כשרה ביחיד. וכשצריכים למנין מצטרפין ומונין לשני אחים לשנים כדתניא בסנהדרין דף ל"ו הטהרות והטומאות כו'. אבל כאן בדיני נפשות אין מונין להם אלא אחד. ורש"י שם הביא תוספתא לא ישב בצדו אפילו שותק אלא יעמוד והולך לו. ואם כן קשה הלשון אל משה ואל אהרן.

אלא הענין דמשה ואהרן היו שני ראשי סנהדראות כל אחד בכח אחר. דכבר ביארנו הא דכתיב בפרשת שופטים (יז,יח) כי יפלא ממך דבר וגו' ועלית אל הכהן אשר יהיה בימים ההם או אל השופט. דכל דין שאינו מקובל מכבר. נחתך עפ"י שני אופנים.

א' בדרך דמוי מילתא למילתא ובא בסברא. וזהו הוראה הפשוטה שבאה לשעה. ב' עפ"י הכרח בכללי התלמוד ופלפולה של תורה. והוראה זו נעשית משנה והלכה לדורות. משום הכי כתיב שיבואו אל הכהנים וגו' אם יהיו מחולקים בסברא וכהן גדול הוא הגדול בהוראה כדכתיב (דב' לג,י) יורו משפטיך ליעקב. ואם יהיו מחולקים בדרך הפלפול והחקירה יבואו אל השופט.

והנה במדבר היה משה רבינו ראש סנהדרין בדרך פלפולה של תורה כדאיתא בנדריים (לח,א) לא ניתנה תורה אלא למשה וכו'. ומסיק ההיא לפלפולא בעלמא. ואהרן היה ראש סנהדרין בהוראה כדכתיב ולהורות את בני ישראל. וכאשר היה ספק בדיוק המקושש בפירוש הפסוק כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת. הביאו הספק לפני משה אולי יגיד בדרך חקירה מי"ג מדות ותלמוד. גם אל אהרן אולי יתברר לו עפ"י סברא ועיין מה שכתבתי בספר דברים י' פסוק ו' ע"פ ובני ישראל נסעו וגו'.

(הרחב דבר:) והנה תניא באבות דרבי נתן פכ"ז, ד ומנין שכבוד חבירו כביב עליו כרבו, שנאמר (לעיל יב,יא) ויאמר אהרן אל משה בי אדוני כו'. והקשה בתוי"ט מס' אבות פ"ד יב אמאי לא הביא מדכתיב במעשה העגל אל יחר אף אדוני. ויישב משום שאז היה משה בזעף על אהרן משום הכי קראו אדוני. ואינו מיושב כל כך. דגם במעשה מרים היה לאהרן לחשוב שמשה בזעף עליו שנצטרף לדבר עליו. אלא העיקר, דבעת העגל בעוד לא למד משה עם אהרן כל מה שהיה מקובל מהקב"ה, היה ודאי משה רבו דאהרן. אבל לאחר מכן שכבר היה מקובל אהרן ממשה כל גמרא דמשה, שוב לא היה נצרך אליו לחדוש דין משום הכי היה נחשב לו לחבר).

ואל כל העדה. היינו סנהדרין תלמידי משה, אולי ע"י פלפול תלמידים המחכימים את רבם יעלו דבר ברור וכדאיתא בתענית (ז,א) מה עץ הקטן מדליק את הגדול כך תלמידי חכמים וכו'.

פרק טו, לד

לד ויניחו אתו במשמר כי לא פרש מה-יעשה לו :

ויניחו אותו במשמר. ולא כתיב ויניחוהו כמו דכתיב במגדף בספר ויקרא כ"ד י"ב. ומבואר שם שהיה קצף השומעים להכותו. ומשום הכי כתיב ויניחוהו דמשמעו בשלימות כמבואר שם. מה שאין כן בחלול שבת היה הדור פרוץ ולא חשו לדבר. **כי לא פורש וגו'.** ידוע מאמרם ז"ל (סנהדרין עח,ב) יודעים היו שהוא במיתה אלא שנפל ספק באיזה מיתה. והקשו התוספות בסנהדרין דף ע"ח. מה זה ספק בחילול שבת יותר מכל חייבי מיתות ב"ד דכתיב סתם מות יומת שבחנק. ויישבו שהבינו דשבת חמור. ועיין מה שכתבתי פ' תשא (לא,טז) בביאור פסוק לעשות את השבת לדורותם ברית עולם. שהמחלל שבת ה"ז ככופר בעיקר שהוא ברית עולם. והיה מקום לדון בזה דינו ג"כ כעובד עבודת כוכבים ועוד עיין בסמוך.

פרק טו, לה

לה ויאמר ה' אל-משה מות יומת האיש רגום אתו באבנים כל-העדה מחויץ למחנה :

מות יומת האיש רגום וגו'. לפי הפשט הוא מיותר. שהרי ידעו מכבר שדינו במיתה. ובספרי תניא מות יומת - לדורות פירוש, שגם לדורות מחלל שבת בסקילה. ולכאורה לשון הפסוק האיש משמעו המקושש שמדברים בו באותה שעה, ולא לדורות. אלא, כלפי שהיה מקום לחשוב דכיון דכתיב (שמות לא, טו) כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת. וסתם זה הלשון משמעו חנק. ואם כן אם אמר הכתוב רגום וגו' הייתי אומר דלעולם מחלל

שבת לדורות בחנק ורק הוראת שעה הוא במקושש. או סלקא דעתך דוקא הוא שהיה בפרהסיא שדינו כמו כופר בעיקר ועוד עבודה זרה שהוא בסקילה. מה שאין כן בסתם מחלל שבת דכתיב מות יומת הרי זה כמשמעו בחנק. משום הכי כתיב גם במקושש מות יומת האיש. ומכל מקום רגום וגו'. מזה למדנו דגם הא דכתיב במחלל שבת לדורות מות יומת הוא בסקילה. זהו לפי הספרי.

ולפי סוגיא דסנהדרין דף פ' ב' דפליגי רבנן ור' יהודא בהתרו לסתם מיתה אי נהרג. ולכולי עלמא במותרה למיתה קלה אינו נדון בחמורה. וא"כ כאן דבשעה שהתרו בו עדיין לא ידעו שהוא בסקילה וכסבור שהוא בסתם מיתה בחנק. וא"כ אינו חייב מיתה כלל משום הכי בא הדבור מות יומת האיש. מכל מקום יומת ברגימה. ולדורות כבר ידענו דינו בסקילה.

פרק טו, לו

לו וַיֵּצֵאוּ אֹתוֹ כָּל-הָעֵדָה אֶל-מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בְּאֲבָנִים וַיָּמָת כְּאִשֶּׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה :
 כאשר צוה וגו'. פירש לא כמשמעו של הדבור שכל העדה ירגמו באבנים. אלא כמו שהיה משה מקובל דיני סקילה וכדאיתא בסנהדרין פרק נגמר הדין. וזהו לשון צוה כמו שכתבתי כמה פעמים.

פרק טו, לח

לח דָּבַר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל-כַּנְּפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנִתְּנוּ עַל-צִיצִית הַכַּנֹּף פְּתִיל תְּכֵלֶת :

פתיל תכלת. מלשון נפתולי אלהים נפתלתי. היינו חוט המקיף את החוטין של לבן ופותרן יהיה של תכלת. והיינו מאמרם ז"ל בפרק התכלת (במנחות לט, ב) עשה גדיל ופותריהו מתוכו (ובהעמק שאלה סי' קכ"ו מבואר יפה בס"ד) ובא בזה ללמדנו דתכלת דומה לכסא הכבוד. ובא להזכיר דכל השתלשלות חיי האדם שנגד זה באו חוטי לבן מין כנף. באו ממקור העליון סיבת כל הסבות ית'. ע"כ חוט של תכלת פותר חוטי לבן.

פרק טו, לט

לט וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת-כָּל-מִצְוֹת ה' וְעָשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתְּוּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר-אַתֶּם זֵנִים אַחֲרֵיהֶם :

והיה לכם לציצית. בלשון יחיד שהוא מצוה אחת לבן ותכלת. **וזכרתם את כל מצות וגו' ולא תתורו וגו'.** ואחייבי כריתות כתיב עוד הפעם למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי וגו'. הענין דשתי זכירות הללו לבן ותכלת באות לשני אופני הנהגת

האדם מישראל. האחד מי שחיו בדרך הכבושה לרבים עוסק בעניני פרנסה ומכל מקום עליו לשמור לעשות מצוה בזמנה. השני מי שמופרש לעבודת ה' ומתבודד ושוקע עצמו לאהבת ה'. וגם עליו לשמור מצוה בזמנו ולא לקפח מעשה המצוה בשביל דביקות ח"ו. וכבר אמרו חז"ל במסכת שבת (קכז,א) גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה, שכן מצינו באברהם אבינו שאמר להקדוש ברוך הוא אל נא תעבור וגו' ולא כווננו חז"ל שהמכניס אורח גדול במעלה ממי שזכה להקבלת פני שכינה. שזה אינו מוכח מזה המקרא כלל. אלא גדול לפני ה' לעשות זה המצוה של הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה. ומי שהגיע לאהבת ה' והקבלת פני שכינה והגיעה לפניו מצוה של הכנסת אורחים עליו להפסיק דביקותו ולהזקק למצוה שבאה לידו. כמו שעשה אברהם אבינו. וכל שכן מצוה שבינו לשמים שאין אפשר לעשות ע"י אחרים. ועל אלו שני אופני חיי הישראלי צוה ה' לעשות חוטים לזכרון. ובשביל האופן הראשון צוה לעשות חוטי הכנף מין כנף. ועליו כתיב וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם. שלא יהא העסק משכחו ממצוה בזמנו.

ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. לימדנו בזה מעשה המצות שלא נחשבו למצוה אלא אם עושה ומאמין על כל פנים שהוא מצוה ועושה. ולאפוקי אם לבבו פונה אחרי מינות שאינו מאמין במצוה כלל. אין בעשייתו נחשב למעשה וזהו **אחרי לבבכם**. ופירשו בגמרא ברכות פ"א (יב,ב) זו מינות. וכתוב עוד **ואחרי עיניכם** היינו עין הדעת. דיש עושה מצוה ומכוין שלא לצאת בה, ע"פ איזה טעם שנראה לו בדעת שטוב יותר שלא לצאת ידי מצוה. בזה האופן אינו נחשב למצוה (וכמו שכתב התוס' בכ"מ דאפילו למאן דאמר מצות אין צריך כונה מכל מקום אם מכוין שלא לצאת ודאי א"י ידי חובה. והכי עיקר כמו שכתבתי בחיבורי העמק שאלה ס"י קנ"ד בעזרו ית') ועל זה כתיב **ואחרי עיניכם** דעין הדעת מורה שלא לצאת אז אינה מצוה.

פרק טו, מ

מ למען תזכרו ועשיתם את-כל-מצותי והייתם קדושים לאלהיכם :

למען תזכרו. זהו זכירה לאדם המעלה השקוע באהבת ה'. וצוה הכתוב לעשות חוטי תכלת שמורה על התקשרות במחשבות גבוהות. שמכל מקום יזכור מעשה המצוה בזמנה. ואז **והייתם קדושים לאלהיכם**. דאף על פי שהאדם מתקדש עצמו במה שמופרש לגבוה והוא מרכבה לשכינה. מכל מקום אינו מרוצה לשמים עד שיהיה עושה המצוה בזמנה. אז תהיה קדושתו לאלהים. וגם הקב"ה לא ימנע טוב ממנו להשפיע עליו שפע קדושה ורוה"ק.

(הרחב דבר: והנה בברכות (יב,ב) אמרו דפרשת ציצית נזכר בה עול מצות ומשום הכי תקנו לומר אותו בכל יום. ואיתא בגמרא וזכרתם את כל מצות ה'. ורש"י פירש ועשיתם את כל מצותי. ובלא ספק שכך היתה הנוסחא בגמרא. אבל עדיין קשה למאי הובא מקרא השני ולא הקודם לו. ולדברינו מבואר. שבאמת עול מצות נזכר בפרשה והיה אם שמוע כדתנן ריש פ"ב כדי שיקבל עליו מלכות שמים. ואח"כ יקבל עליו עול מצוות ולא באה תועלת בזכירה זו דפרשת ציצית אלא משום אנשי מעלה דמשוקעים בעול מלכות שמים. ומכל מקום בעי זכירה לקבל עליו עול מצות. ולא יקפחו את המעשה בשביל אהבה ודביקות בה.)

פרק טו, מא

מא אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לְכֶם לְאֱלֹהִים אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם :

אני ה' אלהיכם אשר וגו' אני ה' אלהיכם. שתי פעמים והדרש במנחות ידוע. ולפי הפשט מבואר לפי דברינו. דמיירי בשני אופני עבודת ה'. והנה בהיות ישראל במצרים היו ג"כ אנשי מעלה ודבקים בה' והקב"ה היה משגיח עליהם בהנהגה נסית כפי ערכם. אבל המון ישראל עוד שלא יצאו ממצרים לא ידעו מאומה מתורה ומצות. וכמו כן לא באה עליהם השגחה פרטית לפי המעשה עד שיצאו ממצרים וקבלו תורה ומצות אז נשתנה הנהגה עליונה להשגיח לפי המעשה בדרך נסתר כמו שכתבתי בספר דברים (ו,ד) בפ' שמע ישראל ובכמה מקומות. וזהו דכתיב שתי פעמים: נגד אופן הראשון כתיב אני ה' אלהיכם אשר הוצאת וגו' על מנת כן הוצאתי מארץ מצרים כדי להשגיח עליכם לפי מעשה המצות. ונגד אופן השני כתיב אני ה' אלהיכם סתם. דמשמעו מכבר גם לפני יציאת מצרים. והכל לפי מעשה המצות. והשגחה פרטית ג"כ משונה באנשי מעלה משארי עובדי ה' כמו שכתבתי בספר דברים (ה,ד) בפסוק פנים בפנים וגו' ובכמה מקומות.

ועוד לאלוה מלין במשמעות מקראות הללו ולא תתורו אחרי לבבכם וגו'. ועל זה כתיב אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים וגו'. ותניא בספרי ר' ישמעאל אומר למה נאמר ולא תתורו אחרי לבבכם. לפי שה"א שמח בחור בילדותך וגו' (פירש וסיפיה דקרא והלך בדרכי לבך) בדרך ישר או בדרך שתרצה ת"ל ולא תתורו אחרי לבבכם. והמאמר הזה פלא. מה קשה להתנא למה נאמר, ומה זה הישוב שלא נטעה בדברי קהלת לומר שכשר הדבר לילך בכל דרך שתרצה אפילו לעשות דבר עבירה ח"ו?

אלא כך הענין דקשה לשון ולא תתורו דמשמעו מלשון מתור הארץ חיפוש ענין חדש. ויותר נוח היה אי כתיב ולא תלכו אחרי לבבכם. והיה משמעו יפה זו מינות. שהלב נמשך אחריו. ולמה נאמר ולא תתורו. על זה יישב ר"י עוד כונה באזהרה זו.

והיינו דשלמה אמר והלך בדרכי לבך. והתנא מפרש כל אותו פסוק שמח בחור וגו' לשם מצוה והכי פירש במדרש קהלת. וזהו דעת ריש לקיש בגמרא שבת דף ס"ג ב' ע"כ לדברי תורה. ופרש"י שמח בתלמודך למוד משמחה וטוב לב.

ונמצא פירש והלך בדרכי לבך. לפי שאין הילוך עבודת ה' בתמידות של כל בנ"א שוין. זה עוסק בתורה ועמלה כל היום. וזה פורש עצמו לעבודה. וזה לגמ"ח. והכל לשם שמים. וגם בתורה עצמה אין כל דרך לימוד שוה. וגם במעשה המצות איתא בפ' כל כתבי אבוך במאי זהיר טפי, והיה מר זהיר במצות שבת ומר במצת ציצית. וה"ז כדאיתא בירושלמי ספ"א דקידושין כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ. אר"י ב"ר בון מי שייחד לו מצווה ואל עבר עליה מעולם. ובמכילתא פרשת בשלח תניא כל העושה מצוה אחת באמנה כו'. ועיין מה שכתבתי בספר דברים ו' א-ג. וכן בגמ"ח אין כל העוסקים שוין בהליכות עולמם.

ואם בא אדם לשאול איזהו דרך ישרה שיבור לו בדרך לימודו או במה להיות זהיר טפי, על זה אמר קהלת והלך בדרכי לבך. מה שלבו נמשך אחריו. ברור שמזלו חזי כי זה ענין טוב לפי כח נפשו. ועל זה קאמר או בדרך שתמצא אפילו מה שאיננו בכלל מצות התורה כלל. רק שהוא עושה לשם שמים ובדביקות באלהיו ה"ז טוב. על זה כתיב ולא תתורו אחרי לבבכם. שלא תחפשו מצות חדשות מה שאינו ע"פ התורה ולא נכלל במצות ציצית שבו נכלל תרי"ג מצות ה' ולא יותר מהמה. ועל זה סיים הפסוק אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים. דבארץ מצרים עוד לא קבלו תורה ומצות. ולא ידעו באמת מה המה כי אם איזה גדולי הדור שהיו מקובלים מאברהם יצחק ויעקב שעשה אברהם אבינו את כל התורה. אבל בדרך כלל נשתכחה תורה זו מדעת המון רבה, ומי שהיה ירא ה' וחפץ בעבודתו היה עובד ה' בדרך שראה בשכלו טוב ויפה. אבל מעת שיצאו ממצרים הנחיל הקב"ה תורה ומצות ודוקא מצות אלו ולא יותר.

והנה התוס' בב"ב דף קי"ט ב' הביא בשם מדרש דהמקושש לשם שמים נתכוין שחילל שבת כדי שיהרג וידעו הדור שאע"פ שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ מכל מקום חייבין במצות התורה. ויש להתבונן מאין הוציאו חז"ל רמז דכך היה המעשה שנתכוין לשם שמים. ולפי דברינו למדו מסמיכת פרשת ציצית לאותה פרשה של המקושש. דהזיהירו אח"כ גם על זה האופן. שאין לאיש לתור אחר מצות חדשות ולעשות עבירה לשמה ח"ו. דאף על פי דאיתא בנזיר דף כ"ג ב' גדולה עבירה לשמה כמצוה שלא לשמה. מכל מקום זה אינו אלא שבאה שעה לידו שמוכרח לעשות עבירה לשם שמים. כהא דתמר ויהודה שלא היה לה עצה אחרת. או מעשה דיעל. אבל להמציא נפשו לכך לעשות עבירה לשם שמים אין זה דרך הישר שיבור לו האדם. ועל זה נאמר ולא תתורו אחרי לבבכם כמו

שביארנו. ובפרשת קרח (טז,א) יבואר עוד שמשום הכי נסמכה מעשה דקרח אחרי פרשת ציצית שבזה נכשלו ר"ן איש גדולי ישראל. עברו עלה ונענשו כאשר יבואר.

(הרחב דבר: והושע הנביא אמר בפרק ח' אל חכך שופר כנשר על בית ה' [פירש כשופר משמיע מרחוק וכנשר מביט למרחוק. מה שיהיה מבית ה' הן המה עבדיו הנאמנים], יען עברו ברית ועל תורתי פשעו. [ברית שניתן בערבות מואב להגות בתורה ולדקדק בה הרבה והמה עברו על זו הברית ועל תורתי פשעו. שלא למדו ואל הגו בה] לי יזעקו אלהי ידענוך ישראל [בהקבצם לתפלה יזעקו לי אלהי הלא ידענוך ישראל כלומר אהבנו אותך. ובאמת כן הוא וא"כ למה אתה עומד מרחוק ממנו] זנח ישראל טוב. [על זה הפסוק מפרש בירושלמי ר"ה פ"ג ובפתיחתא דאיכה רבתי ואין טוב אלא תורה פירש מה מועיל מה שידועים ואהבים את ה'. אחרי שזנח ישראל התורה ע"כ אויב ירדפו. [אם כמשמעו אויבי ישראל מאוה"ע. ואין להם זכות תורה שתגין עליהם. שרק היא ועמלה חרבם של ישראל להגין מכל צר ומכל אויב ומתנקם, כמו שכתבתי כמה פעמים. אם כמדרשו אויב זה יצה"ר שרודף להחטיא. ובלי תורה שהיא מדרכת את האדם להיות צדיק ישר. הרי הוא חוטא ונרדף ואינו יודע במה הוא נכשל.] ומבאר והולך הנביא כמה נכשלו עפ"י זה הדרך שמתחלה עשו לשם שמים ולבסוף הגיעו לעגל שומרון והדברים עתיקים ואין כאן מקומו. עד שמגיע לפסוק אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו [רוב תורתי המה כמו זר להם, שאין נזהרים בהם, ואין יודעים איך להיות נזהרים, משום שאין עוסקים בתורה. ומשום הכי אמר רובי תורתי דודאי יש מצות ואזהרות שהמה מדקדקים הרבה. אחרי שבאמת המה עובדי ה' ויודעים אותו. אלא שעל תורתי פשעו. משום הכי, איזה מצוה שראו שהיא מוספת אהבת ה' או טעם אחר שראו. הרי הם נזהרים ומדקדקים ביותר. אבל רובי תורתי כמו זר נחשבו] זבחי הבהבי [שהיו רגילים בבית ראשון להקריב בבמות חוץ לגבוה, היינו לשם שמים ולהוסיף בזה אהבת ה'. אף על פי שהיה בזה איסור כרת. וההנהוג לזבוח שלמים לגבוה, וכל אחד מהנקבצים לאותה בהמה נדחק לחטוף לזכות בחלק בשר שלמים. ונקרא זבחי הבהבי מלשון הב לי הב לי. על זה אמר הנביא] יזבחו בשר ויאכלו [למה להם להיות נדחק להשיג אותו בשר מזבחי הבהבי. יזבחו בשר חולין לעצמם ויאכלו כמו שלבם חפץ]. ה' לא רצם [שהרי גם אכילת קדשי חוץ הללו אינה מרוצה לפני ה'. ואדרבה] עתה יזכור עונם ויפקוד חטאתם [זה גורם להזכיר עונם, שהרי הוא כמו עיון תפלה דאיתא בברכות (נה,א) שמזכיר עוונותיו של אדם, מפני שהוא בוטח שיקובל לרצון. וכמו כן בשביל שהמה מחשבים שקרבנם יהיה לרצון ולזכות לפני ה'. משום הכי עוד יזכור

עונם וגו'] המה מצרים ישובו [אחרי שכל עבודתם. הוא מדעת עצמם ולא עפ"י התורה. הרי להם לשוב למצרים ויהיה כמו שהיה לפני מתן תורה].
וכל זה הדרוש נרמז יפה בפרשת ציצית. שצוה הקב"ה לעשות לזכרון תרי"ג מצות ולא יותר. ועל זה הוציא הקב"ה אותנו מארץ מצרים ונתן לנו את תורתנו.
ותנן באבות פ"ב, א רבי אומר איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. ופירוש המפרשים דוחק. ונראה משמעות איזהו דרך ישרה שיבור לו כמו שכתב המפרש במס' תמיד (כח, א) איזהו דרך אחת מדרכים הישרים שיבור לו האדם והפירוש כמו שכתבתי בפירוש והלך בדרכי לבך. שאין דרך כל האדם שוה בהליכות דרך ה'. והאדם שבא לבור לו דרך ה'. איזהו יבור לעצמו. כל שהיא תפארת לעושיה. לעושי הדרך לאפוקי מה שהוא עבירה אלא שהוא רוצה לעשות לשם שמים הרי אין זה הדרך תפארת לעושיה. ותפארת לו מן האדם. האדם שבא לבור לו, היינו, לפי טיב אותו אדם איך שהוא יותר מוכשר לתורה או לעבודה או לג"ח. כך יבור לו זה הדרך).